

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 4

**tsuull.uz
goldenscripts.tsuull.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2024 Vol. 4

www.tsuull.uz

goldenscripts.tsuull.uz

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

**BOSH MUHARRIR
O'RINBOSARI**

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)
Isa Habibeyli (Ozarbayjon)
Seyhan Tanju (Turkiya)
Almaz Ulvi (Ozarbayjon)
Benedek Peri (Vengriya)
Vahit Turk (Turkiya)
Teymur Kerimli (Ozarbayjon)
Eunkyung Oh (Koreya)
Nazef Shahrani (AQSh)
Boqijon To'xliyev
Muhammadjon Imomnazarov
Bilol Yujel (Turkiya)
Qosimjon Sodiqov
Zulxumor Xolmanova
Mustafa O'ner (Turkiya)
Nurboy Jabborov
G'aybulla Boboyorov
Kimura Satoru (Yaponiya)
Imran Ay (Turkiya)
Aftondil Erkinov
Nadir Mamadli (Ozarbayjon)
Rashid Zohidov
Otabek Jo'raboyev
Bulent Bayram (Turkiya)
Qo'ldosh Pardayev
Nodirbek Jo'raqo'ziyev
Oysara Madaliyeva
Hilola Nazirova

MUNDARIJA

MATNSHUNOSLIK

Zilola Shukurova, Muattar Ahmedova “Qisasi Rabg’uziy” asari nusxalari va ularning matniy-qiyosiy tadqiqi	4
Saydakbarxon Valiyev “Nahju-l-farodis” asarida keltirilgan qirq hadis va ularning qiyosiy-tekstologik tahlili	20
Munavvar Olimova Huvaydoning Navoiy g’azaliga muxammasi xususida	46

ADABIYOTSHUNOSLIK

Abdulhamid Qurbonov “Yusuf va Zulayxo”: farzandlik tuyg’ularining tasviri	60
Rübabə Şirinova “Ədəb əl-bəhs” əsəri	79
Sardor Umarov Futuvvat va badiiy ijod: tahlil va talqin	91

LINGVISTIKA

Anvarbek Turdialyev Denov tojiklari nutqida qipchoq va qarluq shevalariga xos xususiyatlar	109
Farhad Rahimi Feraği Sözlüğünün Yanlısları Üzerine II	123

EDITOR IN CHIEF	
Shuhrat Sirojiddinov	
 DEPUTY EDITOR IN CHIEF	
Karomat Mullakhojaeva	
 EXECUTIVE SECRETARY	
Ozoda Tojibaeva	
 EDITORIAL BOARD	
Karl Rechl (Germany)	
Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	
Seyhan Tanju (Turkey)	
Almaz Ulvi (Azerbaijan)	
Benedek Peri (Hungary)	
Vahit Turk (Turkey)	
Teymur Kerimli (Azerbaijan)	
Eunkyung Oh (Korea)	
Nazif Shahrani (USA)	
Bakijan Tukhliev	
Mukhammadjan Imomnazarov	
Bilol Yujel (Turkey)	
Kasimjan Sadikov	
Zulkhumor Kholmanova	
Mustafa O'ner (Turkey)	
Nurboy Jabborov	
Gaybullah Babayarov	
Kimura Satoru (Japan)	
Imran Ay (Turkey)	
Aftandil Erkinov	
Nadir Mamadli (Azerbaijan)	
Rashid Zahidov	
Atabek Juraboev	
Bulent Bayram (Turkey)	
Kuldosh Pardaev	
Nodirbek Jurakuziev	
Oysara Madalieva	
Hilola Nazirova	

CONTENTS	
TEXTOTOLOGY	
Zilola Shukurova, Muattar Ahmedova	
Manuscript Copies of “Qisas al-Rabghuzi” and Their Textual–Comparative Study	4
 Saydakbarxon Valiyev	
Forty hadiths and their comparative-textological analysis presented in the work “Nahju-l-farodis”	20
 Munavvar Olimova	
On Huvaydo’s Mukhammas Based on a Ghazal by Navo’i	46
 LITERATURE	
Abdulhamid Qurbonov	
“Yusuf and Zulaikha”: description of filial feelings	60
 Rubaba Shirinova	
“Adab al-bahs” work	79
 Sardor Umarov	
Futuwwa and Literary Creativity: Analysis and Interpretation	91
 LINGUISTICS	
Anvarbek Turdialiev	
Kipchak and Karluk Dialectal Features in the Speech of the Denov Tajiks	109
 Farhad Rahimi	
On the Mistakes of Feraği Dictionary	123

Feraġi Sözlüğünün Yanlısları Üzerine II

Farhad Rahimi¹

Öz

‘Alī Şīr Nevāyī’nin eserlerini anlamak üzere dünyanın her köşesinde birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi 17. Yüzyılda İran sahasında Safevi şahı Şafī bin Şafī’nin adına yazılmış Ferāġī mahlaslı Muḥammed bin Ziyā’u’d-dīn Hüseynī’nin Miftāḥu’l-Luġat adlı Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüğüdür. Toplam madde sayısı 720 olan bu eser, Farhad Rahimi tarafından 2021 yılında Türkiye’de ve 2024 yılında İran’da yayımlanmıştır. Bu eserdeki maddeler geniş Türk dili alanından seçilmiştir. Ancak örneklerin çoğunu Nevāyī’nin eserlerinden özellikle de *Ġarāyibü’ş-Şıġar* adlı eserinden seçtiği için bu eseri Çağatay Türkçesi Sözlüğü biçiminde adlandırmak yanlış olmasa gerek. 1642’de yazılan bu eserin biricik nüshası İran-Tahrān Milli Kütüphanesinin 5-19055 numarasında saklanmaktadır. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İran, Azerbaycan, Horasan, Hindistan veya Türkistan’da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Bu sözlükler, Caferoğlu’nun deyimi ile, ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. İşte bütün yazılan bu sözlüklerde olduğu gibi Feraġi Sözlüğünde de bu tür yanlışlıklar bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı bu türlü yanlışları belirlemek olmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Nevāyī, Çağatay Türkçesi, Sözlük Bilimi, Çağatay Türkçesi Sözlükleri, İran, Safeviler, Miftāḥu’l-Luġat, Feraġi, 17. Yüzyıl.*

1. İran’da Çağatay Türkçesi Sözlükleri

Nevāyī’nin ölümünden sonra, onun eserlerinin kolayca okunması için, İslam dünyasının her köşesinde çeşitli sözlükler yazılmaya

¹ Dr. Farhad Rahimi – Ali Şīr Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Filoloji Doktoru.

E-mail: farhad_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

Alıntı için: Farhad Rahimi. 2024. “Feraġi Sözlüğünün Yanlısları Üzerine”. *Oltin bitiglar* 4: 123 – 160.

başlandı. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İran, Azerbaycan, Hindistan, Horasan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Caferoğlu'na göre bu ekolün özellikleri şunlardır:

I. Her sözün kendi öz anlamı dışında, çeşitli Çağatay Türkçesi şairlerindeki

çalarlarını ve anlamlarını belirtmek için karşılaştırmalı yöneme başvurulmuştur. Estetik bakımdan ise Çağatay Türkçesi sözlüklerinin en ağır basan noktası, Nevâyî'nin şiir ve sözlük dehasını belirtmek olmuştur.

II. Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmemiştir. Ancak Arap filoloji geleneği tamamıyla ortadan kalkmamıştır.

III. Anadolu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinden gereğince örnekler alınmış veya anlam değerlendirilmesi yapılmıştır.

IV. Bu sözlükler ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır (Caferoğlu 1984, 220-224).

Nevâyî'nin ölümünden sonra İran'da art arda hüküm süren üç Türk hanedanı Safeviler (1501-1736), Afşarlar (1736-1747) ve Kaçarlar (1795-1925) döneminde yazılan Türkçe eserler yanında Çağatay Türkçesiyle de birçok eser meydana getirilmiştir. Çağatay Türkçesiyle yazılan eserlerin bir bölümünü oluşturan ve genellikle de Nevâyî'nin yapıtlarının anlaşılması için hazırlanan Çağatay Türkçesi sözlüklerinin çokluğu, Türk dilinin bu lehçesine verilen önemi kanıtlamaktadır.

Safeviler döneminde Çağatay Türkçesini incelemek için padişahlar tarafından desteklenip yazılan eserlerden Neẓr-ʿAlî'nin sözlüğü, *Miftāhu'l-Luğat*, *Bedāyi'ü'l-Luğat* ve 'Abdu'l-Cemîl Naşîrî'nin *Kitāb-ı Türkî'si* gibi sözlüklerin varlığı İran'da Azerbaycan Türkçesinin yanında Çağatay Türkçesine olan ilgiyi göstermektedir.

Neẓr-ʿAlî'nin sözlüğü, 17. yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafî Sām Mīrzā'nın (hük. H. 1038-1052/ 1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. 1629-1642 yılları arasında yazılan bu eser,

Mīrzā Mehdī Ĥan Esterābādī tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir.

İran sahasında bilinen ilk Çaġatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çaġatay Türkçesi-Farsça sözlüklerin ilk ve *Abuşka*’dan sonra Çaġatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılan bu sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. No. 4354/3, Tahran-Meclis Ktp. No. 9176 (Sebt No. 85417) ve Kum-Gölpaygani Ktp. No. 20/148-4028/1 nüshası. Elde edilen nüshaların hepsinde bütün sözcükler (madde başları ve örnekler) harekesiz bir biçimde verilmiştir.

Sözlükte toplam madde sayısı 725’tir. Genellikle bir örnek, bazen de iki veya üç örnek verilirken birçok madde de örneksiz kalmıştır. Eserdeki maddeler genellikle Çaġatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoġu Nevāyī’nin eserlerinden, özellikle de *Ġarāyibü’ş-Şıġar* ve *Fevāyidü’l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. Verilen örneklerin toplam sayısı 485’tir. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında Türkiye’de ve 2024 yılında İran’da yayımlanmıştır:

• Rahimi, Farhad. 2022. *Nezrali’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü (Giriş-Metin-İnceleme-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK.

• Rahimi, Farhad. 2024. *Ferheng-i Lüġât-i Türki-yi Çaġatayi Be Farsi-yi Nezrali*. Tebriz: Ahter.

Bedāyi’ü’l-Luġat, Safevilerin son hükümdarı Şāh Sultān Ĥuseyin (hük. 1694-1722) zamanında ve onun buyruġuyla ‘Alī Şīr Nevāyī’nin eserlerinden yararlanmak üzere Ġmānī mahlaslı Tāli‘ Herevī tarafından yazılmıştır. Çaġatay Türkçesi-Farsça sözlük olan ve örnek şiirler içeren bu eser de *Senglah* sözlüğünün kaynakları içerisinde yer almaktadır (Rahimi, 2018: 30).

‘Abdu’l-Cemīl Naşīrī’nin *Kitāb-ı Türki’si* II. Şāh Şafī yani Şāh Süleymān’ın (hük. 1666-1694) münşisi olan Muġammed Rızā e’n-Naşīrī e’t-Ṭūsī’nin oġlu ‘Abdu’l-Cemīl bin Muġammed Rızā e’n-Naşīrī e’t-Ṭūsī tarafından yazılan, Doġu ve Batı Türkçelerinin karşılaştırmalı kısa dil bilgisini veren, dört Türk lehçesinin (Caġatayī, Rumī, Kızılbaşī,

Rusî~İdil-Ural Türkçesi) ve Moğolcanın (Kılmaķı) söz varlığını içeren bir sözlüktür. *Abuşka* sözlüğü ve Nûr Muḥammed Bêg Kacar Nevâyî Ḥan'ın *Nişâb'ından* yararlanılarak yazılan bu eser de *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir. Yazmanın giriş kısmında verilen bilgiye göre eserin yazılma sebebi yazarın babasının yarım kalmış sözlüğünü bitirmektir [Rahimi, 2018, 31].

Afşar hanedanının yaklaşık 10 yıl gibi kısa süreli hâkimiyeti döneminde Nâdir Şâh'ın (hük. 1736-1747) münşi ve tarihçisi olan Mîrzâ Mehdî Ḥan tarafından yazılan *Senglah* gibi dev bir eser, bu dönemde Çağatay Türkçesinin önemini göstermek açısından son derece önemlidir. Kendisinden sonraki Çağatay Türkçesi sözlüklerine kaynaklık eden ve Çağatay Türkçesinin önemli sözlüğü olan *Senglah*, Mîrzâ Muḥammed Mehdî Ḥan bin Muḥammed Naşîr-i Esterâbâdî tarafından H. 1172-1173 (1758-1760) yılları arasında yazılmıştır. Mîrzâ Mehdî Ḥan *Dürre-yi Nâdirî*, *Târîḥ-i Cihân-güşâ-yı Nâdirî* (*Târîḥ-i Nâdirî*) ve diplomatik yazıları içeren *Münşe'ât* (*Risâle-yi Bedî'î*) gibi eserlerin de yazarıdır. Mîrzâ Mehdî Ḥan'ın Nadr-‘Alî, Ferâğî, İmanî Tâli’ Herevî, Mîrzâ ‘Abdu’l-Celîl Naşîrî gibi Çağatay Türkçesi sözlüğü yazarlardan bahsetmesi önemlidir. Üç bölümden oluşan bu eserin Mebâni’ü’l-Luğa adlı ilk bölümü Çağatay Türkçesinin dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevâyî'nin 12 manzum, 9 mensur olmak üzere 21 eserinden alınarak yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür; üçüncü bölümde ise Nevâyî'nin 12 manzum eserinde ve özellikle de *Maḥbûbu’l-Kulûb’unda* geçen Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlere yer verilmiştir. Bu eser *Târîḥ-i Vaşşâf*, *Ḥabîbü’s-Siyer*, *Zafer-nâme-yi Şerefü’d-dîn ‘Alî Yezdî*, *Oğuz-nâme* (*Şecere-yi Terākime*) gibi eserlerden; *Abuşka*, *Bedâyi’ü’l-Luğat*, *Naşîrî*, *Ferâğî*, *Nezr-‘Alî*, *Burhân-ı Kâfi*, *Mü’eyyedü’l-Fuzalâ* ve *Ferheng-i Cihângîrî* gibi sözlüklerden yararlanılarak kaleme alınmıştır (Rahimi, 2018: 32-33).

İran’da Türk devletlerinin bir devamı olan Kaçar egemenliği döneminde de Çağatay Türkçesine olan ilgi devam etmiş, *Hulâşa-yı ‘Abbâsî*, *Eṭ-Ṭamğa-yı Nâşirî* ve *Feth-‘Alî Kacar* sözlüğü gibi sözlükler yazılmıştır. Bunlardan *Hulâşa-yı ‘Abbâsî*, Feth-‘Alî Şâh'ın (hük. 1797-1834) oğlu ‘Abbâs Mîrzâ’ya (öl. 1833), *Eṭ-Ṭamğa-yı Nâşirî* ve *Feth-‘Alî*

Ḳacar sözlüğü ise Nevāyī eserlerini istekle okuyan o zamanın hükümdarı Nāşiruddīn Şāh'a (hük. 1848-1896) ithaf edilmiştir (Rahimi, 2018: 62-63).

Feth-‘Alī Ḳacar sözlüğü, Feth-‘Alī bin Kelb-‘Alī bin Mürşid Kulı bin Feth-‘Alī Ḳacar-ı Ḳazvīnī Sapanlu tarafından Nāşiruddīn Şāh adına üç yılda yazılıp 1861'de İran'da tamamlanan *Luġat-ı Etrākiyye* adlı Çaġatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Sözlüğün İran'da beş nüshası vardır. Thury ve Romaskeviç nüshaları ile birlikte toplam yedi yazma nüshası bilinmektedir. Bu sözlükte *Abuşka*, *Bedāyi‘ü'l-Luġat*, *Naşīrī*, *Senglāh*, *Hulāşa-yı ‘Abbāsī*, *Ferheng-i Vaşşāf*, *Burhān-ı Ḳāṭi* gibi sözlüklerden yararlanılmıştır. Çaġatay Türkçesi sözlüğü kısmında 8235 tane, Arapça-Farsça sözcükler sözlüğü kısmında ise 343 tane kırmızı mürekkeple yazılı madde bulunmaktadır. Maddelerin gerçek sayısı ise çok daha fazladır. Sözlükte binlerce nazım ve düz yazı örnekleri yer almaktadır. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır.

• Rahimi, Farhad. 2018. *Fethali Kaçar'ın Çaġatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

2. Ferāġi'nin Sözlüğü

Miftāhu'l-Luġat, 1642'de İran'da Ferāġi mahlaslı Muḥammed bin Ziyā'u'd-dīn Hüseyin tarafından Safevi şahı Şafī bin Şafī'nin (hük. 1629-1642) adına yazılmış Türkçe-Farsça bir sözlüktür. Biricik nüshası İran-Tahran Milli Kütüphanesinin 5-19055 numarasında saklanmaktadır.

Bu eserin Çaġatay Türkçesi olarak adlandırılması ile ilgili hiçbir yerinde kayıt bulunmamaktadır. Bu eserdeki maddeler geniş Türk dili alanından seçilmiştir. Ancak örneklerin çoğunu Nevāyī'nin eserlerinden özellikle de *Ġarāyibü's-Şıġar* adlı eserinden seçtiği için bu eseri Çaġatay Türkçesi Sözlüğü biçiminde adlandırmak yanlış olmasa gerek. Nevāyī'nin kullanılan başka eserleri şunlardır: *Fevāyidü'l-Kiber*, *Nevādirü's-Şebāb*, *Bedāyi‘ü'l-Vasat*, *Ḥayretü'l-Ebrār*, *Leylī* ve *Mecnūn*, *Sedd-i Sikenderī*, *Mecālisü'n-Nefāyis* (Mīrzā Ḥācī Soġdī) ve *Nesāyimü'l-Maḥabbe* (Edīb Aḥmed). Luṭfī (*Dīvan*), Mevlānā Sākī (*Gül ü Nevruz*), Ḥaydar Tēlbe (*Maḥzen-i Esrār*), Bābü Mīrzā (*Dīvān*) gibi diğer Çaġatay Türk ediplerine de başvurulmuştur. Bundan sonra en çok

Nâşîru'd-dîn Rabğuzî'nin *Kışaşu'l-Enbiyâ*'sına başvurulmuştur. Sözlükte bulunan eskicil sözcüklerin çoğu bu eserden kaynaklanmaktadır. Bundan sonra Fuzûlî (*Dîvan, Beng ü Bâde*), Nesîmî, Şeyhî (*Husrev ü Şîrîn*) ve Sultân Hüseyn Mîrzâ gelmektedir.

Madde başı sözcüklere genellikle Çağatayca eserlerden örnekler verilen bu eser, 18. yüzyılda Mîrzâ Mehdî Han Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğünün en önemli kaynağıdır. Çağatay Türkçesinin belki de en önemli sözlüğüdür. Sözlükte toplam madde sayısı 720'dir. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2021 yılında Türkiye'de ve 2024 yılında İran'da yayımlanmıştır:

• Rahimi, Farhad. 2021. *Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

• Rahimi, Farhad. 2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çağatayi Be Farsi-yi Miftahu'l-Lügat-i Ferağî*, Tebriz: Ahter.

3. Ferağî Sözlüğünün Yanlışları

Nevâyî'nin eserlerinin anlaşılması için yazılan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Bu sözlükler, Caferoğlu'nun deyimi ile, ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır. İşte bütün yazılan bu sözlüklerde olduğu gibi Ferağî Sözlüğünde de bu tür yanlışlıklar bulunmaktadır.

• Maddeler veya anlamlandırmalarda olan yanlışlar:

→ **Belgü** (بَلْغُو) “nişane, belirti”. Örnekte geçen bu kelime, Belgü olmalıdır.

Doğrusu: **Bêlgü** (بِيلْغُو) // AŞ-Yazma: بيلكو (/g/ ile) “alamet, nişan; bilinecek nesne” (63a) // SG-Yazma: بيلكو (/g/ ile) “damga, nişan, alamet; mecaz anlamda: ok nişanı; mahlas, takma ad” (554) // DLT-Yazma: بَلْغُو “emare, alamet” (215) // Hak.Tr1: Pîlgî “belgi, im, işaret” (366) // Kzk.Tr1: Belgi “işaret, im, damga, alamet” (86) // Krgz.Tr: Belgi “alamet, nişane, damga, işaret, yol işareti” (106) // Mlk.Tr: Belgi “işaret, nişan, sınır; sembol” (118) // Tatar.Tr: Bilgê “iz, işaret, sembol, damga” (42) // Özb.Tr1: Belgi “işaret, nişan” (9) // YUyg.Tr: Belge “belge, işaret” (35) // Trkm.Tr1: Belgi “damga, marka; işaret, im, nişan; not, derece” (58) // Moğ-Les: Belge/ Beleg “belge, işaret, alamet, belirti, iz, sembol;

kehanet, önceden kestirme, fal” (157).

[Ġarāyibü ’ş-Şıġar’dan:]

Cānda öz dāġın körüp ‘āşıklıġımnı anġladı

Ol kişi dēk kim tanıġay öz kulin bēlgü körüp²

(جانده اوز داġین کوروب عاشق لیغیم نی آنکلادی
اول کیشی دیک کیم تانیغای اوز قولین بیلکو کوروب)

→ **Besrek** (بسرک) “deve”. Örnekte geçen bu kelime, Bèsrek olmalıdır.

Doğrusu: **Bèsrek** (بیسرک)// SG-Yazma: بَسْرک-بیسرک “melez deve” (442/540)// Derleme: Beserek/ Besrek/ Biserek/ Besirek “beserek, iki hörgüçlü deve ile boz devenin melezi olan tülü devenin erkeġi”// Moğ-
Les: Besereg/ Besreg “melez, kırma, karışık; melez hayvan veya bitki” (161).

[Maġzen-i Esrār’dan:]

Ol kēçe el-kışşa nē kim hāş ü ‘ām

Yēdiler ol bèsrek ētini tamām³

(اول کیجه القصه نی کیم خاص و عام
ییدیلار اول بیسرک ایتینی تمام)

→ **Peltek** (پلتک) “peltek”. Örnekte geçen bu kelime, Pèltek olmalıdır.

Doğrusu: **Pèltek** (پیلتک)// AŞ-Yazma: پیلتاک (63a)// SG-Yazma: پِلْتک-پیلتک (461/554)// Trkm.Tr1: Peltek (523).

[Nevādirü ’ş-Şebāb’dan:]

Nevāyī ol yüz ü leb şevķidin nā-geh nevā çekse

Dem urmas bülbul ü tūṭī ki budur keççe ol pèltek⁴

(نوايي اول یوز و لب شوقیدین ناکه نوا چیکسه)

² dēk| FE-Yazma, GS-Yazma (122): tēk (تیک)// bēlgü| FE-Yazma, GS-Yazma: belgü (بلکو). Bk. AŞ-Yazma (63a), SG-Yazma (554), GS (71, 62/5), GS-Özb (G.58/5), Külliyyat-Yazma2 (37), Külliyyat-Yazma-TB (25), Divan-Yazma (71).

³ bèsrek ētini| FE-Yazma: besrek etini (بسرک ایتینی). Bk. SG-Yazma (540-541), ME (96, 420), ME-Yazma (5b/4), ME-Yazma2 (31), ME-Yazma3 (94), ME-Yazma4 (25), ME-Yazma5 (35), ME-Yazma6 (21), ME-Yazma7 (45), ME-Yazma8 (1).

⁴ ki budur| FE-Yazma: kim oldur (کیم اول دور) pèltek| FE-Yazma, NŞ-Yazma (278): peltek (پلتک). Bk. AŞ-Yazma (63a/159a), SG-Yazma (554), NŞ (323, 323/11), NŞ-Özb (G.323/11), Külliyyat-Yazma2 (218), Külliyyat-Yazma-TB (202), Divan-Yazma (309).

دم اور مس بلبل و طوطی که بودور کچه اول پیلنتک)

→ **Bebek** (بَبَک) “bebek, bebe, süt emer çocuk; göz bebeği”.

Örnekte geçen bu kelime, Bèbek olmalıdır.

Doğrusu: **Bèbek** (بَبَک) // AŞ-Yazma (59b), SG-Yazma (526): “göz bebeği” // Alt.Tr: Baabıy “bebek” (33) // Kzk.Tr1: Böbek/ Böpe “bebek” (93/94) // Krgz.Tr: Böböğ “bebek” (136) // Tatar.Tr: Bebke “göz bebeği; kaz veya ördek yavrusu” (37) // YUyg.Tr: Bövek “bebek” (51) // Trkm.Tr1: Bâbek “bebek”; Bâbenek “göz bebeği” (55).

[Ġarāyibü’s-Şığar’dan:]

Ėmes bu ĥâl ki köz ‘arızınġğa tēggende

Ġalıp turur yapışıp ‘ayn-ı şevġdin bēbegim⁵

(ایمس بو خال که کوز عارضنکغه تیکانده

قالیب تورور یاپیشیب عین شوقدین بیباکیم)

→ **Berek** (بَرَک) “kadınların başlarına taktıkları titrek ve gümüş varaktan iğne”. Örnekte geçen bu kelime, Tèrek olmalıdır.

Doğrusu: **Tèrek** (تَرَک): “kavak ağacı” // AŞ-Yazma: Terek (تَرَک) (/k/ ile) “kavak” (74a); تیرک (/g/ ile) “engelleme; savma” (82b-83a) // SG-Yazma: تیراک “kavak; mecaz olarak: ev direği”. FE’de verilen maddenin yanlış olduğu da belirtilmiştir (733-734) // DLT-Yazma: تَرَک “kavak” (207); تَرَک “direk” (225) // CC2: Tèrek “ağaç” (838); Tirek “direk” (844) // Hak.Tr1: Tirek “kavak” (504) // Tuv.Tr1 (106), Alt.Tr (175), Kzk.Tr1 (535), Krgz.Tr (727): Terek “kavak” // Mlk.Tr: Terek “ağaç” (392) // Özb.Tr1: Teräk “kavak” (87) // YUyg.Tr: Dèrek/ Tèrek “kavak ağacı” (101/409); Derex/ Derext “ağaç” (97); Tirek “direk” (414) // Trkm.Tr1: Derek “kavak ağacı” (150).

[Ġarāyibü’s-Şığar’dan:]

Anınġ nihāl-ı ħadı titreben terek yanġlıġ

Mèn èvrülüp başıġa tartıban şabā dēk āh⁶

(آنیک نهال قدی تیتربان تیرک ینکلینگ)

⁵ bēbegim| FE-Yazma, GS-Yazma (313): bebegim (بیباکیم). Bk. AŞ-Yazma (59b), SG-Yazma (526), GS (314, 414/4), GS-Özb (G.400/4), Külliyyat-Yazma2 (98), Külliyyat-Yazma-TB (84), Divan-Yazma (369).

⁶ terek| FE-Yazma, GS-Yazma (376): berek (برک) // dēk| FE-Yazma, GS-Yazma: tēk (تیک). Bk. SG-Yazma (733), GS (418, 567/2), GS-Özb (G.549/2), Külliyyat-Yazma2 (124), Külliyyat-Yazma-TB (109), Divan-Yazma (503).

مین ایورولوب باشیغه تارتیبان صبا دیک آه

→ **Begevül** (بِکَاوُل) (/g/ ile) “eşik ağası, hâcib, sarayın başkanı, sarayın protokol dairesi başkanı”.

Doğrusu: **Bekevül** (بِکَاوُل) “çeşneci, sofracı başı, aşçıbaşı”// AŞ-Yazma (/k/ ile) (58b), SG-Yazma (458): بِکَاوُل “çeşneci, sofracı başı, aşçıbaşı”// SG-Yazma (458), Külliyyat-Yazma1 (Sİ) (899), Külliyyat-Yazma-TB (881), Hamse-Taşbasma (455): بِکَاوُل کیلیب یایدی دستارخوان// CT (2326), Doerfer (755): Bökevül (بوکاول)// DLT-Yazma: بُکماک “doymak, bıkmak”; بُکماک “suya set çekerek toplamak; askeri toplamak”; بُکماک “yere eğilip sinmek” (273)// Tuv.Tr2: Pök- / Pöger/ “doymak” (239)// Kzk.Tr1: Bök- “çok yemek, şişmek” (94); Böge- “set çekmek, bent yapmak; engel olmak” (93); Buq- “saklanmak, gizlenmek” (97)// Krgz.Tr: Bökö- “doymak, bıkmak” (137); Bögö- “suya set çekmek; yolu kapatmak; engel olmak”; Bögööl/ Bögöt “bend, set, mânia, engel” (136); Buk- “pusu kurmak, gizlenmek” (141)// Mlk.Tr: Begevul “koruyucu, bekçi, karakol” (117); Buk- “saklanmak, gizlenmek” (129)// Özb.Tr4: Bäkâvul “çeşneci; aşçı” (I/74)// YUyg.Tr: Bökül “otlakçı, asalak”; Bögen “obur, pisboğaz” (50)// Trkm.Tr1: Böve- “suyu kapamak, tıkmak, engel olmak” (84); Buk- “gizlemek; gizlenmek” (85)// Moğ-Les: Böke-/ Böhö-/ Büggü-/ Büge- “beklemek, pusuda beklemek, pusu kurmak; saklanmak” (203/233).

Hayretü'l-Ebrâr'dan:

Hidmet ara bar edi bir kul anğa

Päye-yi hidmetde bekevül anğa⁷

(خدمت ارا بار ایدی بیر قول آنکا)

(پایه خدمت ده بکاول آنکا)

→ **Buğday** (بُوغْدَاي) “Başak burcu”. Şiirde art arda gelen Buğday Başı, Ülgü adları; Buğday, Başı Ülgü biçiminde algılanmış olmalıdır.

Doğrusu: **Buğday Başı** (بُوغْدَاي باشی). Bu yanlış Senglaḥ sözlüğüne de geçmiştir. Bk. SG-Yazma (498), KE (120), KE-Yazma1 (95), KE-Yazma2 (66v)// Trkm.Tr1: Bugday başı “buğday başağı” (85).

Mevlânâ Nâşır'dan:

⁷ Bk. AŞ-Yazma (58b), HE (476, LXIII/2), HE-Özb (LXIII), Külliyyat-Yazma1 (493), Külliyyat-Yazma-TB (482), Hamse-Taşbasma (81).

On êki ükek yeti akrân kılık
 Öng ilki Kozı Uy Erendiz **Kuçık**
 Kür Arslan ma Buğday Başı, Ülgü ol
 Çıyan Ya hem Oğlağ Könek hem Balık⁸
 Yana yeti yulduz bularda yürür
Sekendiz Öngay ol Kürüd hem Yaşığ
 Sewit Arzu Yalçık yağı tek bolur
 Tokuşdın osanma kěziben barık⁹

(اون ایکی اوکک بیته اقران قیلیق
 اونک ایلکی قوزی اوی ارندیز قوجیق
 کور ارسلان ما بوغدای باشی اولکو اول
 چیان یا هم اوغلاق کونک هم بالیق
 ینا بیته یولدوز بولارده یورور
 سکندیز اونکای اول کورد هم یشیق
 سفیت ارزو یلچیق یاغی تیک بولور
 توقوش دین اوسانما کیزیبان باریق)

→ **Başı Ülgü** (باشی اولگو) “Terazi burcu”. Şiirde art arda gelen Buğday Başı, Ülgü adları; Buğday, Başı Ülgü biçiminde algılanmış olmalıdır. Yani Buğday Başı maddesinden karışmıştır.

Doğrusu: **Ülgü** (اولگو). Bu yanlış Senglah sözluğüne de geçmiştir. Bk. SG-Yazma (448), KE (120), KE-Yazma1 (95), KE-Yazma2 (66v)// SG-Yazma: Ülgü “ölçü; Terazi burcu. İlk gününde gece ile gündüz saatleri eşit olduğu için bu ad verilmiştir” (298)// DLT-Yazma: الکو “ölçü” (77)// Hak.Tr1 (548), Alt.Tr (197), Krgz.Tr (794), Mlk.Tr (422): Ülgü “örnek, model”// Kzk.Tr1: Ülgü “örnek” (597)// YUyg.Tr: Ülge “örnek, model” (445)// Trkm.Tr1: Ülnği “kumaş biçmek için kullanılan örnek” (654)// Moğ-Les: Üliger/ Ülger “örnek, model; eş” (1551).

Örnek için Bk. **Buğday Başı**.

→ **Buşun-** (بوشون) “üzülmek, kederlenmek”. Örnekte geçen bu kelime, Buşurgan- olmalıdır.

⁸ yeti| FE-Yazma: yeti (یتی)// kılık| FE-Yazma: kılığ (قیلیغ). Bk. KE (120), KE-Yazma1 (95), KE-Yazma2 (66v).

⁹ Sewit| FE-Yazma: Saqıt (سقیّت)// Yalçık| FE-Yazma: Yılçık (ییلچیق). Bk. KE (120), KE-Yazma1 (95), KE-Yazma2 (66v).

Doğrusu: **Buşurġan-** (بوشورغان). Bk. AŞ-Yazma (68a), SG-Yazma (494)// MU-Yazma: بوشورغانماق (T775b/24). Bk. Külliyyat-Yazma2 (569)// Tuv.Tr1: Bujurgan- “sinirlenmek” (16)// Kmk.Tr: Puşurgan- “darılmak” (42).

Gül [ü] Nevruz-ı Mevlânâ Sâķī’den:

Buşurġanıp çıkardı hancer-i tîz

Tiledi kılsa bî-raġmâne ġün-rîz¹⁰

(بوشورغانیب چیقاردی خنجر تیز)

(تیلادی قیلسه بیرحمانه خونریز)

→ **Tenġri** (تنکری) “Tanrı’nın adı”. Örnekte geçen bu kelime, Tenġri olmalıdır.

Doğrusu: **Tenġri** (تینکری)// AŞ-Yazma (84a), SG-Yazma (771): تینکری// DLT-Yazma: تنکری “Tanrı” (608); تنکریکا “Tanrı’ya” (609)// CC2: Tenġri/ Tenġeri/ Tenġer/ Tenġir/ Tenġiri (834)// Tuv.Tr1: Deer (135)// Alt.Tr: Tenġeri (174)// Kzk.Tr1: Tānġir (527)// Krgz.Tr: Tenġiri (725)// Mlk.Tr: Teyri (394)// Özb.Tr2: Tānġri (448)// YUyg.Tr: Tenġri (401)// Trkm.Tr1: Tañġrı (616)// Moğ-Les: Tengri/ Tenger/ Tenggeri/ Tegri (1239).

[Fevāyidü’l-Kiber’den:]

Ey ki bir mülk içre çekting cevır ü dādī tapmadıng

Tenġri mülkidür barur bolsañġ ġayanı mēn kēbi¹¹

(ای که بیر ملک ایچره چیکتنگ جور و دادی تابمادینک)

(تینکری ملکی دور بارور بولسانک قیانی مین کیبی)

→ **Tavaġı** (تواچی) “ekinci, çiftçi”.

Doğrusu: “çıġırtkan, ġaġırtmaġ, tellal”// AŞ-Yazma: تواچی “ulak” (80b)// SG-Yazma: تواچی “tellal, çıġırtkan, ġaġırtmaġ” (620) [Moğ-Les: Dagu(n)/ Dū(n)/ Dagū “ses, gürültü, car” (348)]// SG-Yazma (620), FŞ (196, XX/77), FŞ-Özb (XX), Külliyyat-Yazma1 (528), Hamse-Taşbasma (187): تواچی هر طرف بیتکوردی اول جار // Doerfer: Tovaġı (133) (Moğ-Les:

¹⁰ Tiledi| FE-Yazma: Tilerdi (تیلاردی). Bk. SG-Yazma (495), GN1 (78, 912), GN2 (332, 917), GN-Yazma1 (30), GN-Yazma2 (95).

¹¹ Tenġri| FE-Yazma: Tenġri (تنکری)// barur bolsañġ ġayanı mēn kēbi| FE-Yazma: ġayan barsañġ revānī men kimi (قیان بارسانک روانی من کیمی). Bk. SG-Yazma (1093), FK (599, 652/7), FK-Özb (G.622/7), Külliyyat-Yazma2 (524), Divan-Yazma (570).

Toga(n)/ Too “sayı” (1254); Togaçi/ Toguçi “matematikçi, müneccim” (1255)).

→ **Telbe** (تَلْبَه) “deli”. Örnekte geçen bu kelime, Têlbe olmalıdır.

Doğrusu: **Têlbe** (تِيلْبَه) // AŞ-Yazma (86b), SG-Yazma (763): تِيلْبَه // DLT-Yazma: تَلْفَا تَلُو (214/548) // CC2: Têli (570) // Krgz.Tr: Delbe/ Teli (303/723) // Mlk.Tr: Teli (389) // Özb.Tr1: Telbä (87) // YUyg.Tr: Telve/ Delli (399/96) // Trkm.Tr1: Telbe/ Däli (623/140).

[Ġarāyibü ’s-Şığar’dan:]

Veh nè yaŋlıġ saġ olay mên têlbe bu hâletde kim

Ol perî hem bar durur dîvâne-veş hem cür’a-keş¹²

وه نى يىنكلىغ ساغ اولاي مين تيلبه بو حالتده كيم
اول پرى هم بار دورور ديوانه وش هم جره كئش

→ **Telve** (تَلْوَسَه) “çırpınma, heyecan, telaş”. Örnekte geçen bu kelime, Telfese olmalıdır.

Doğrusu: **Telfese** (تَلْفَسَه) // SG-Yazma: تَلْفَسَه (601) // BR2: Tās/ Tāsā/ Tāse/ Telve/ Telvāse “tasa, ızdırıp, telaş, çırpınma, heyecan, huzursuzluk” (751/761) // Kzk.Tr1: Dalbasa “boş çaba” (118) // Krgz.Tr: Dalbasa/ Talpasa “boşuna uğraşmak, hayallere kapılıp telaşlanma” (294/702) // Özb.Tr1: Tālvāsā “korku” (82) // YUyg.Tr: Telve/ Telveise “can çekişme” (399) // Azb.Tr1: Teles- “acele etmek” (726).

[Ġarāyibü ’s-Şığar’dan:]

Tenini ğunça kēbi tonga çırmaban kât kât

Ve lîk telfesedin gül dēk açılıp geh-gāh¹³

تنى نى غنچه كيبي تونغه چيرمابان قت قت
و ليك تلفاسه دين كل ديك اچيلىب كه كاه

→ Taġa (تَاغَا) “mızrak”. Örnekte geçen bu kelime, Davulġa olmalıdır.

Doğrusu: **Tavulġa/ Davulġa/ Duvulġa** (تَاۋولغا-داۋولغا-دۋولغا)

¹² saġ| FE-Yazma: şād (شاد) // tēlbe| FE-Yazma, GS-Yazma (239): telbe (تَلْبَه) // durur| FE-Yazma, GS-Yazma: turur (تورور). Bk. GS (213, 267/5), GS-Özb (G.256/5), Külliyyat-Yazma2 (73), Külliyyat-Yazma-TB (59), Divan-Yazma (248).

¹³ kēbi| FE-Yazma, GS-Yazma (376): kimi (كىمى) // telfese| FE-Yazma, GS-Yazma: telve (تَلْوَسَه) // dēk| FE-Yazma, GS-Yazma: tēk (تِيك) // geh-gāh| FE-Yazma, GS-Yazma: nā-gāh (ناكاه). Bk. SG-Yazma (601), GS (418, 567/3), GS-Özb (G.549/3), Külliyyat-Yazma2 (124), Külliyyat-Yazma-TB (109), Divan-Yazma (503).

“miġfer, tolga, demirden savaş bařlıġı”. Bk. Aş-Yazma (75b/117a: Taġa “toka”; Dalġa “tolga”)// Aş-Yazma: Tavulġa/ Tavulġan/ Davulġa/ Davulġan “tolga” (80b/117a); دُولُوْغَه “tolga” (120b)// SG-Yazma: Tavulġa/ Tavluġa/ Davulġa/ Davluġa “tolga” (622/863). Aş ve FE’de verilen maddenin yanlış olduġu da belirtilmiştir (622)// Külliyyat-Yazma1 (Sİ) (849), Külliyyat-Yazma-TB (832): دَاوُولْغَا; Hamse-Taşbasma: دُوْبُولْغَا (410)// Hak.Tr1: Tulaġa “miġfer, tolga” (527)// Kzk.Tr1: Duvluġa “miġfer, tolga” (130)// Krgz.Tr: Tuulġa “miġfer, tolga” (765)// Özb.Tr2: Dubulġa “miġfer, tolga, başlık, kask” (128)// YUyg.Tr: Duyulġa “miġfer, tolga, başlık” (107)// Moġ-Les: Dugulga/ Dũlga “miġfer, tolga, başlık” (431).

Sedd-i Sikenderî’den:

Davulġada Ćinî yalav dil-peźîr

[Yana cevřen üstige Ćinî ġarîr]¹⁴

Kèyip cevřen üstige Ćinî ġarîr

[Kèlip su üze sebze dek dil-peźîr]¹⁵

(داوولغادا چىنى يالاولى دىلپىزىر)

(كىيىپ جوشن اوستىكا چىنى حىرىر)

→ **Tetik** (تېتىك) “aceleci, telaşlı, şuh, hareketli, kıvrak, muzdarip, cırpınan”. Örnekte geġen bu kelime, Tetik olmalıdır.

Doġrusu: **Tetik** (تېتىك)// Aş-Yazma: Teyik (تېيك) “hastanın zaaftan akılı gidip saġmalaması” (81a); تېتىك “ġevik, becerikli” (81b)// SG-Yazma: تېتىك-تېتىك “hastalıġı yüzünden saġmalayıp şakalar yapan hasta” (564/721)// DLT-Yazma: تېتىك “zeki, uyanık, zeyrek” (458)// CC2: Tetik “zeki, akıllı; bilge” (839)// Krgz.Tr: Tetik “hamarat, ġevik” (729)// Özb.Tr1: Tetik “tetik, ġüġlü” (88)// YUyg.Tr: Tetik “dinġ, ġevik” (410).

[Fevāyidü’l-Kiber’den:]

‘Ayn-ı za’f içre közünġe řūhluk āyîn erür

¹⁴ Davulġada Ćinî yalav dil| FE-Yazma: Taġa dalġada ġın yalavuz (تاġا دالġادا چىن يالاوز). Bk. Ař-Yazma (117a/183b), SG-Yazma (622/1162), Sİ (185, 2053), Sİ-Özb (XXVII), Külliyyat-Yazma1 (849), Külliyyat-Yazma-TB (832), Hamse-Tařbasma (410).

¹⁵ üstige| FE-Yazma: üstide (اوستيده). Bk. SG-Yazma (622), Sİ (191, 2139), Sİ-Özb (XXVII), Külliyyat-Yazma1 (851), Külliyyat-Yazma-TB (834), Hamse-Taşbasma (411).

Eyle kim bīmārlar içre bolur ba‘zı têtik¹⁶

(عين ضعف ایچره کوزونکا شوخلوق آیین ایرور
ایله کیم بیمارلار ایچره بولور بعضی تیتیک)

→ **Tostağan** (توستغان) “kâse; su veya içki kabı”. Örnekte geçen bu kelime, Tostağan olmalıdır.

Doğrusu: **Tostağan** (توستوغان) // AŞ-Yazma: “gemi gibi uzun kadeh” (67b) // SG-Yazma: “emzikli testi, ibrik” (663) // SG-Yazma (664), NŞ (218, 218/6), Külliyyat-Yazma2 (200), Külliyyat-Yazma-TB (183), Divan-Yazma (213): Tostağan // Hak.Tr1: Tostaa/ Tosto “akağaç kabuğundan yapılmış kap” (519/520) // Tuv.Tr1: Tos-taŋma “büyük kazan, fıçı” (108) // Kzk.Tr1: Tostağan “tahta kâse” (546) // Tatar.Tr: Tustağan “kepçe, maşrapa; büyük ağaç bardak; kâse” (296).

[Nevâdirü’ş-Şebâb’dan:]

Helâl ana süti dëkdür ger Özbekim tutsa

Tapuḳ kılıp yükünüp tostağan içinde kıımız¹⁷

(حلال انا سوتی دیکدور کر اوزبکیم توتسه
تابوق قیلیب یوکونوب توستوغان ایچنده قمیز)

→ **Tansuḳ** (تَنسُوق) “nadir, az bulunur, şaşırtıcı”. Örnekte geçen bu kelime, Tanḡsuḳ olmalıdır.

Doğrusu: **Tanḡsuḳ** (تَنگسوق) // AŞ-Yazma: Tansuḳ/ḡ “şaşılacak” (79a) // SG-Yazma: Tansuḳ/ Tansuḡ/ Tanḡsuḳ/ Tanḡsuḡ “şaşılacak, şaşırtıcı, az bulunur” (615/616) // DLT-Yazma: Tanḡsuḳ “şaşırtıcı, nefis” (611) // CC2: Tanḡsık “harika, nadir” (829) // Kzk.Tr1: Tanḡsıq “merak, heves; ihtiyaç” (519) // Krgz.Tr: Tanḡsık “şaşırmaya değer, nadir; şiddetle arzu eden; şiddetle arzu edilen” (707) // Mlk.Tr: Tansık “özlem” (377) // Tatar.Tr: Tansıḳ “ilginç, değişik; beğenilmiş; yeni, kullanılmamış” (263) // Özb.Tr2: Tānsiq “nadir, seyrek, alışılmamış” (448) // YUyg.Tr: Tanḡsıḳ “nadir, seyrek, az bulunur” (389) // Moğ-Les:

¹⁶ közüŋge| FE-Yazma: köziŋgga (کوزینگه) // têtik| FE-Yazma: tetik (تیتیک). Bk. AŞ-Yazma (81a), SG-Yazma (564), FK (321, 341/5), FK-Özb (G.328/5), Külliyyat-Yazma2 (473), Divan-Yazma (314).

¹⁷ dëk| FE-Yazma: tèk (تیک) // Özbekim| FE-Yazma: öz bəgim (اوز بیگیم) // tostağan| FE-Yazma: tostağan (توستغان). Bk. AŞ-Yazma (67b), SG-Yazma (664), NŞ (218, 218/6), NŞ-Özb (G.218/6), Külliyyat-Yazma2 (200), Külliyyat-Yazma-TB (183), Divan-Yazma (213).

Tangsug/ Tansag “tatlı, nefis, lezzetli; hoş, keyifli; harika, güzel, müthiş; zevk, haz” (1201).

Gül [ü] Nevruz-ı Mevlânâ Sâķī’den:

Nê yalguz Çîn ü Mâçîn taŋsukıdın

Ki barça dünyânıŋ taŋsuklarıdın¹⁸

نى يالغوز چين و ماچين تنكسوقيدين

كه بارچه دنيايىك تنكسوق لاريدين

→ **Teyin** (تئين) “sincap”. Örnekte geçen bu kelime, Teyin olmalıdır.

Doğrusu: **Tëyin** (تئين)// SG-Yazma: تئين “sincap” (776)// KE-Yazma2: تينك (68v)// DLT-Yazma: تينك “samur” (606)// CC2: Tëyin “sincap” (572)// Yak.Tr: Tiinġ “sincap” (241)// Hak.Tr1: Tiin “sincap” (499)// Tuv.Tr1: Diinġ “sincap” (32)// Alt.Tr: Tiyinġ “sincap” (178)// Kzk.Tr1 (537), YUyg.Tr (415): Tiyin “sincap”// Krgz.Tr (735), Mlk.Tr (397): Tiyin “sincap”// Özb.Tr2: Tiyin “fındık faresi” (458)// Derleme: Deġin “sincap”.

[*Ġarāyibü ’ş-Şıġar’da Kıtā’āt’tan:*]

[Këyip samūr ile kiş kılma asru ra’nālîk

İpek libās ile tutma ġurūr cāmı tola]

Tëyinning öz tüki oġ boldı cānıġa āfet

Ferīsening peridin keldi öz başıġa belā¹⁹

تئين نيك اوز توکى اوق بولدى جانىغه آفت

فريسه نيك پريدن کيلدى اوز باشيغه بلا

→ **Töben** (توبان) “yüzü aşağı”. Örnekte geçen bu kelime, Töben olmalıdır.

Doğrusu: **Töben** (توبان)// AŞ-Yazma: توبن “aşaġı” (89b)// SG-Yazma: توبان “ters, yüzü aşağı” (628)// CC1: Töben “aşaġı” (194)// Alt.Tr (184), Krgz.Tr (755): Tömön “aşaġı”// Kzk.Tr1: Tömen “aşaġı,

¹⁸ Nê| FE-Yazma: Ne (نه)// taŋsuk| FE-Yazma: tansuk (تنسوق). Bk. GN1 (51, 597), GN2 (287, 600), GN-Yazma1 (20), GN-Yazma2 (51).

¹⁹ Tëyin| FE-Yazma: Teyin (تئين)// keldi| FE-Yazma, GS-Yazma (444): keldi (کلدى). Bk. SG-Yazma (776/1022), GS (531, 721), GS-Özb (Kıtalr.38), Külliyyat-Yazma2 (153), Külliyyat-Yazma-TB (137).

alt” (548)// Mlk.Tr: Töben “aşağı” (405)// Tatar.Tr: Tüben “aşağı; alçak” (298)// YUyg.Tr: Töven “aşağı, alçak, düşük” (424).

[*Nevâdirü’ş-Şebâb’dan:*]

Yüzi töben tüşüben merkebiñ izige melek

Yër üzre kırıñı kılğan kēbi gedā-yı talaş²⁰

(یوزی توبان توشوبان مرکبنک ایزیکا ملک)

بیر اوزره قرصنی قیلغان کییی کدای تلاش)

→ **Çirçirek** (چِرچِرک) “kirpi”.

Doğrusu: “جَرَجَرک: cırlayık, cırcır, ağustos böceği, orak böceği”//

AŞ-Yazma: جَرَجَرک (/k/ ile) (103b)// SG-Yazma: چِرچِرک (836)//

Külliyat-Yazma1 (HE) (441), Külliyat-Yazma-TB (430): جِرچِرک;

Hamse-Taşbasma: جِرچِرک (33)// Dehhuda: Cîrcîrek.

[*Hayretü’l-Ebrâr’dan:*]

Yāve köp ayturda biri çirçirek

Çarḥ köp urmaḥda biri firfirek²¹

(یاوه کوب آیتورده بیرى چِرچِرک)

چِرچِرک کوب اورماقدہ بیرى فرفرک)

→ **Çabğun** (چَابْغُون) “saldırma, akın, yağma; şiddetli rüzgâr ve karla karışık yağın yağmur”. Örnekte geçen bu kelime, Çapğun olmalıdır.

Doğrusu: **Çapğun** (چَابْغُون)// AŞ-Yazma: Çapğun “akın, ılgar; öncü birlik, çarkacı; yel, yağmur ve kar” (102a)// SG-Yazma: Çapğun “karla karışık şiddetli rüzgâr, kar fırtınası, tipi; saldırma, akın; (Rum Tr.) hızlı at; el çırpma, alkış” (780)// Hak.Tr1: Saphın “süvari müfrezesi” (411)// Tuv.Tr1: Şapkın “hızlı, coşkun, taşkın” (98)// Kzk.Tr1: Şapqın “saldırma, hücum” (629)// Krgz.Tr: Çapkınçılık “katliam; akın” (252)// Mlk.Tr: Çabkın “eşkin ile dörtünl arası at koşusu” (165)// Tatar.Tr: Çapkın “hızlı ulak” (62)// YUyg.Tr: Çapğun “akın, baskın; tipi” (71)//

²⁰ töben| FE-Yazma: töpen (توپان) kēbi| FE-Yazma: kimi (کیمی). Bk. SG-Yazma (628), NŞ (242, 242/5), NŞ-Özb (G.242/5), Külliyat-Yazma2 (204), Külliyat-Yazma-TB (187), Divan-Yazma (235).

²¹ FE-Yazma: dizeler yer değiştirmiştir. Bk. Firfirek// Yāve| FE-Yazma: Herze (هرزه). Bk. AŞ-Yazma (103b), SG-Yazma (836/1022), HE (181, XXVIII/45), HE-Özb (XXVIII), Külliyat-Yazma1 (441), Külliyat-Yazma-TB (430), Hamse-Taşbasma (33).

Trkm.Tr1: Çapgın “yağmacılık; keskin (soğuk, ayaz, rüzgâr)” (111)//
Tr.Tr: Çıvgın/ Şıvgın “rüzgâr ve karla karışık yağan yağmur”.

[Fevāyidü'l-Kıber'den:]

Bil vefā resmin ġanīmet ey gül andın burna kim

Dey sipāhı yetkey āh ü köz yaşıım çapķunı dēk²²

(بیل وفا رسمین غنیمت ای گل آندین بورنه کیم

دی سپاهی بیتکای آه و کوز یااشیم چاپقونی دیک)

→ **Çubrut-** (چوبروت) “ince ağacın değmesiyle insanın uzuvları acımak; alevin değmesiyle biraz yanıp kararmak”.

Doğrusu: “birbirinin ardınca dizmek, art arda uzatmak”// AŞ-Yazma: “binişmek, birbiri ardınca gitmek” (110b)// SG-Yazma: “ardınca dizmek, art arda uzatmak”. FE’de verilen anlamın yanlış olduğu da belirtilmiştir (809)// Hak.Tr1: Subal- “birbirinin ardından gitmek, uzanmak” (453)// Tuv.Tr2: Şuuş- “dizi olmak, sıra olmak, dizilmek; sıra hâlinde hareket etmek” (267)// Alt.Tr: Çuba- “birbiri ardınca gitmek” (78)// Kzk.Tr1: Şuba- “katar katar gitmek, ardı sıra gitmek”; Şubır- “art arda gelmek, katar olmak; akmak” (647)// Krgz.Tr: Çuba- “katar hâlinde gitmek, birbiri ardınca gitmek” (284); Çubur- “uzamak; akmak; tane tane dökülmek; dizi hâlinde yürümek” (285)// Moğ-Les: Çuburi-/ Çuvri-/ Çubura- “sıralanmak, dizilmek, birbiri ardı sıra hareket etmek; damlamak, damla damla akmak” (324).

[Fevāyidü'l-Kıber'den:]

Mēn küyer-mēn hicr ara her dem otum tīz ētkeli

Ey tena“um ehli vaşl efsānesin çubrutmanġız²³

(مین کویارمین هجر ارا هر دم اوتوم تیز اینکالی/ای تنعم اهلی وصل افسانه سین

چوبروتمانکیز)

→ **Çıġay** (چيغای) “yoksul, züğürt, iflas etmiş, batkın, perişan, müflis”. Örnekte geçen bu kelime, Çıġan olmalıdır.

²² yetkey| FE-Yazma: yetkey (یتکای)// çapķunı dēk| FE-Yazma: çabġunı tēk (چابغونی) (تیک). Bk. SG-Yazma (780), FK (326, 346/6), FK-Özb (G.333/6), Külliyyat-Yazma2 (474), Divan-Yazma (318).

²³ otum tīz| FE-Yazma: ölüm siz (اولوم سیز). Bk. SG-Yazma (809), FK (206, 213/6), FK-Özb (G.204/6), Divan-Yazma (201).

Doğrusu: **Çığan** (چيغان)// SG-Yazma: Cığan (چيغان) “müflis” (839)// DLT-Yazma: چغای-چغان “fakir” (26)// Kzk.Tr1: Şığay “fakir, yoksul” (650)// Mlk.Tr: Çıgan “çingene” (173)// Derleme: Cığan “züğürt, parasız”; Çıgay “fakir”.

[*Fevāyidü'l-Kiber'den:*]

Tındurur bay ü çığannı hâkim-i rûşen-zamîr

Yarutur âbâd ile vîrâneni mihr-i münîr²⁴

(تیندورور بای و چيغان نی حاکم روشن ضمیر)

(یاروتور آباد ایله ویرانه نی مهر منیر)

→ **Çıgredi** (چيگریدی) “soğuktan titremek, soğuktan ürpermek, sıtma titremesine tutulmak”. Örnekte geçen bu kelime, Çigretiben olmalıdır.

Doğrusu: **Çıgredi** (چيگریدی)// AŞ-Yazma: چيکراییب (/g/ ile) “gece göze uyku girmemek” (108a)// SG-Yazma-K: چيکراماک “gece gözüne uyku girmemek” (309). Bk. Külliyyat-Yazma1 (HE) (428: چيکرتييان), Külliyyat-Yazma-TB (416: چيکرایييان), Hamse-Taşbasma (19: چيکراتييان)// MU-Yazma: چيکريماک (T775b/18). Bk. Külliyyat-Yazma2 (568)// DLT-Yazma: چيکراماک “diş gıcırdamak” (567)// Tatar.Tr: Çekrey- “şaşıрма veya korkma sebebiyle gözleri büyüyüp açılmak; gözü bir yere takılıp kalmak, dalmak; parlamak” (64)// Trkm.Tr1: Çigre- “serinlemek, soğumak” (122)// Moğ-Les: Cigir- “seğirmek, titremek, korku veya tiksintiden ürpermek; soğuktan titremek” (1625); Cikegüre- “serinlemek; üşümek, donmak, titremek, seğirmek” (1628).

[*Hayretü'l-Ebrâr'dan:*]

Eyle ki ol yübs çü te'sîr êtip

Çigretiben közleri uyku kêtip²⁵

(ایله که اول بیس چو تاثیر ایئتیب)

(چيکرتييان کوزلاری اویقو کيتيب)

→ **Çubulğan** (چوبۇلغان) “ipe düğüm düşmek; dolaşmak”.

²⁴ çığannı| FE-Yazma: cığaynı (چيغای نی)// Yarutur âbâd ile| FE-Yazma: Eyle kim âbâd êter (ایله کیم آباد ایتار). Bk. SG-Yazma (839), FK (721, 749), FK-Özb (10), Külliyyat-Yazma2 (546).

²⁵ yübs| FE-Yazma: بیس// Çigretiben közleri| FE-Yazma: Çigritiben közlerin (چيکرتييان کوزلارین). Bk. AŞ-Yazma (108a), SG-Yazma (843-844), HE (106, XIX/6), HE-Özb (XIX), Külliyyat-Yazma1 (428), Külliyyat-Yazma-TB (416), Hamse-Taşbasma (19).

Doġrusu: “gevşemek, çözülmek; dolaşmak, karışmak”// AŞ-Yazma: چوبولماق “eskilikten didilmek, ucu paralanmak, ip çözölüp dolaşmak” (111b)// SG-Yazma چوبولماق “çürümek”. FE’de verilen anlamın yanlış olduġu da belirtilmiştir (806)// Hak.Tr1: Suba- “çözmek, açmak; sermek, yaymak” (453)// Özb.Tr2: Çuvä- “çözmek, gevşetmek, açmak” (550)// Özb.Tr3: Çuwä-/ Çuwi- “ditmek; bozmak” (199)// YUyg.Tr: Çuvalmak/ Çuvulmak/ Çuġalmak “çözülmek, daġılmak, açılmak, karışmak” (88/87)// Moġ-Les: Subu-/ Suva-/ Suba-/ Subi- “çözmek, gevşetmek” (1136).

[Ġarāyibü’ş-Şıġar’dan:]

Silk êtek zer-rişte birle gül toġulġan cinsdin

Kim êmes târı çubulġan vařlalıġ maşab dëk²⁶

(سیلک ایتک زر رسته بیرله کل توقولغان جنس دین)
(کیم ایمس تاری چوبولغان وصله لیغ ماشاب دیک)

[Bedāyi’ü’l-Vasat’tan:]

Boldı muġ deyride hırkamnıġ çubulġan ipleri

Her biri küfr ehliġa bir Berhemen zünnārıça²⁷

(بولدی مغ دیریده خرکم نیک چوبولغان اییلاری)
(هر بیرى کفر اهلیغه بیر برهمن زناریچه)

→ **Çaġtay** (چەتتای) “Çingiz Han’ın [ikinci] oġlunun adı ve ona mensup olan ulusun adı”. Örnekte geçen bu kelime, Çıġatay olmalıdır.

Doġrusu: **Çaġatay/ Çıġatay** (چەتتای-چیغتای)// SG-Yazma: Caġatay (789)// FK-Özb (G.93/7), Külliyyat-Yazma2 (433), Divan-Yazma (106): Çıġatay. Bk. Ĥalac/ Ĥalaç (örneġi)// Külliyyat-Yazma2 (FK) (520), Divan-Yazma (544): Çıkatay// ŞT-Yazma: چغتای (T76a/14)// MGT: Ça’adai (257)// Kzk.Tr1: Şaġatay (620)// YUyg.Tr: Çıġatay (78).

[Fevāyidü’l-Kiber’dan:]

Nevāyī eyle ulus ġanıġa êrür ‘āřık

Ki Türk ġulları Çoçı’dur anıġ ü Çıġatay²⁸

²⁶ vařlalıġ| FE-Yazma, GS-Yazma (274): vaşlalik (وصله لیک)// dëk| FE-Yazma, GS-Yazma: tēk (تیک). Bk. GS (261, 336/6), GS-Özb (G.325/6), Külliyyat-Yazma2 (85), Külliyyat-Yazma-TB (71), Divan-Yazma (311).

²⁷ Berhemen| FE-Yazma: pīrehen (پیره‌ن). Bk. SG-Yazma (806), BV (396, 546/6), BV-Özb (G.543/6), Külliyyat-Yazma2 (383), Külliyyat-Yazma-TB (366), Divan-Yazma (498).

(نوايي ايله الوس خانېغه ايرور عاشق
كه ترك قول لارى جوجى دور آنېك و چيغتاي)

→ **Dal** (دال) “dalları az olan uzun ağaç”. Örnekte geçen bu kelime, Tal olmalıdır.

Doğrusu: **Tal** (تال)// SG-Yazma: Dal “ağaç; söğüt ağacı” (862)// AŞ-Yazma (76a), SG-Yazma (599), Tatar.Tr (261): Tal “dal, budak; söğüt ağacı”// DLT-Yazma: تال “yaş dal” (513)// Hak.Tr1 (472), Tuv.Tr1 (105), Alt.Tr (166), Mlk.Tr (372), YUyg.Tr (386), Trkm.Tr1 (614): Tal “söğüt”// Kzk.Tr1: Tal “yaş dalları olan, ince yapraklı ağaç” (514)// Krgz.Tr: Tal “söğüt; çubuk, ince çubuk” (700)// Özb.Tr1: Tâl “söğüt” (91).

Nâşır’dan:

Tal yıgaçlar minberide tūṭī kuş meclis tutar

Ḳumrī bülbul muḳrī olup ün çeker tün kündüzi²⁹

(تال ييغاچ لار منبريده طوطى قوش مجلس توتار
قمرى بلبل مقرى اولوب اون چيكار تون كوندوزى)

→ **Sakçı** (ساقچى) “ibadet eden; peygamber”. Örnekte geçen bu kelime, Sawçı olmalıdır.

Doğrusu: **Sawçı** (ساقچى)// SG-Yazma: Sağçı/ Sakçı “koruyucu, bekçi” (894/896)// KE-Yazma1: Sawçı (ساقچى) (205/273)// KE-Yazma2: ساقچى (53v)// DLT-Yazma: ساقف “söz; atasözü”; ساقچى “peygamber, elçi; dünürücü” (634)// Kzk.Tr1: Javşı “elçi, ara bulucu; dünürücü” (169)// Krgz.Tr: Cooçu/ Cuuçu “dünür; kılavuz (evlenme işinde aracılık eden)” (222/235)// Tatar.Tr: Yavçı “kız istemeye giden kimse, dünür” (335)// Özb.Tr1: Sâvçı “dünürücü” (77)// Trkm.Tr1: Savçı “dünürücü” (564)// Moğ-Les: Caguçı/ Cūç/ Ciguçı “ara bulucu; kılavuz, haberci” (1582/1623).

Nâşır’dan:

İbrāhīm oğlu ēdi İshāk Tēngri sawçısı

²⁸ Çoçi’dur anıñ ü Çığatay| FE-Yazma: Çoçi durur anıñ Çaktay (جوجى دورور آنېك (چيغتاي). Bk. SG-Yazma (789), FK (574, 624/7), FK-Özb (G.594/7), Külliyyat-Yazma2 (520: Çığatay), Divan-Yazma (544: Çığatay).

²⁹ Tal yıgaç| FE-Yazma: Dal yaķaķ (دال ياقاچ). Bk. KE (124), KE-Yazma1 (98), KE-Yazma2 (68v).

Ming yalavaç toġdı andın barçanınġ ol başçısı³⁰

ابراهيم اوغلى ايدى اسحق تينكرى ساقچى سى
مينك يلاوج توغدى اندين بارچه نيك اول باشچى سى)

→ **Sayru** (سایرو) “hastalık”.

Doğrusu: “hasta, sayrı”. Bk. SG-Yazma (919), Derleme.

[*Fevāyidü’l-Kiber’den:*]

Ger Nevāyī sāyir erdi hicrdin ġam taġıda

Tēbrene almas çü hicr ēgnige koydı ġam taġın³¹

(كر نوایى سایر ایردى هجردين غم تاغیده
تېبرانا آلماس چو هجر ایکنیکا قويدى غم تاغین)

→ **Saġış** (ساقیش) “sayı, hesap”. Örnekte geçen bu kelime, Saġış olmalıdır.

Doğrusu: **Saġış** (ساغیش)// SG-Yazma: Saġış “sayı, hesap” (895)// DLT-Yazma: Saġış (ساقیش) “adet, sayı; sayma, sayış” (554)// Derleme: Saġış “sayı”.

Gül [ü] Nevruz-ı Mevlānā Sākī’den:

Saṅga boydaş beş altı bende-zāde

Tapuqçılar saġışındın ziyāde³²

(سنگا بویداش بیس آلتی بنده زاده
تبوقچی لار ساغیشندین زیاده)

→ **Sıġrak** (سِغْراق) “kadeh”.

Doğrusu: **Saġrak** (سغراق)// SG-Yazma: Saġrak/ Sıġrak “ibikli testi; kadeh” (895/983)// KE-Yazma1: سغراق (97)// KE-Yazma2: سغراق (68v)// DLT-Yazma: Saġır/ Saġrak “kadeh” (205/237)// CC2: Savrak “kafatası” (807)// YUyg.Tr: Saġra “saġrı” (337)// Derleme: Saġrak/ Suġrak “kadeh”.

Nāşır’dan:

³⁰ Tēnġri| FE-Yazma: Tenġri (تنكرى)// sawçı| FE-Yazma: saqçı (ساقچی). Bk. SG-Yazma (896), KE (96), KE-Yazma1 (77), KE-Yazma2 (53v).

³¹ sāyir| FE-Yazma: sayru (سایرو)// Tēbrene| FE-Yazma: Tebrene (تېرانا)// koydı| FE-Yazma: koymış (قويمیش). Bk. SG-Yazma (919), FK (482, 522/9), FK-Özb (G.497/9), Külliyyat-Yazma2 (503), Divan-Yazma (456).

³² boydaş| FE-Yazma: yoldaş (یولداش)// saġışındın| FE-Yazma: saqışındın (ساقیشندین). Bk. SG-Yazma (895), GN1 (85, 998), GN2 (345, 1004), GN-Yazma1 (33), GN-Yazma2 (104).

Lāle sağrağın içerde sayrar esrüp sanduvaç

Turna ün tartıp öterde sêkrişür **baqlan** kozi³³

(لاله سغراقین ایچارده سایرار اسررب سندواج
تورنا اون تارتیب اوتارده سیکریشور بقلان قوزی)

→ **Sandavaç** (سندواج) “bülbul”.

Doğrusu: **Sanduvaç** (سندواج) // NS-Yazma: (89b) // DLT-Yazma: (523) // Kzk.Tr1: Sanduğuş (466) // Tatar.Tr: Sanduğaç (229) // Derleme: Sanduvaç/ Sanduğaç.

Örnek için Bk. **Sağrağ**.

→ **Selkençek** (سلکنجک) “salıncak; [iple boyna asılan muska]”.
Örnekte geçen bu kelime, Silkinçek olmalıdır.

Doğrusu: **Silkinçek** (سیلکینجک) // AŞ-Yazma: سَالَنجَک-سَالَنجَک (/*k*/’ler ile) “iple boyna asılan muska” (124b) // SG-Yazma: سیلکینجک “iple boyna asılan muska. Silkinmek eyleminden türetilmiştir”. FE’de verilen anlamın yanlış olduğu da belirtilmiştir (992); Salgıncak “salıncak” (901) // Külliyyat-Yazma2 (NŞ) (219), Külliyyat-Yazma-TB (202), Divan-Yazma (312): سیلکینجک // Alt.Tr: Silkinçek “nazarlıklı” (155) // Krgz.Tr: Selkin-/ Silkin- “silkinmek” (644/655); Selkinçek “salıncak” (644) // Mlk.Tr: Sengilçek/ Sengkilçek “salıncak” (338) // Özb.Tr2: Sâlinçäk “kış kulaklığı” (433) // YUyg.Tr: Segençük “salıncak” (344) // Trkm.Tr1: Sallançak “salıncak” (558).

[*Nevâdirü ’ş-Şebâb’dan:*]

Nê hûş ümîdi kim ‘uryân nigün kâd birle ursam tek

Perîlerğa cünün tûmârıdur boynumda silkinçek³⁴

(نی هوش امیدى کیم عریان نکون قد بیرله اورسام تک
پرى لارغه جنون طومارىدور بوینومده سیلکینجک)

→ **Sal** (سال) “sudan geçmek için kamış veya ağaç dalları birbirine bağlanarak yapılan köprü”.

Doğrusu: “kamış veya ağaç dalları birbirine bağlanarak yapılan

³³ sêkrişür baqlan| FE-Yazma: sekrişür balkan (سیکریشور بقلان). Bk. KE (124), KE-Yazma1 (97), KE-Yazma2 (68v).

³⁴ ‘uryân| FE-Yazma: her yan (هر یان) // silkinçek| FE-Yazma: selkencek (سلکنجک). Bk. AŞ-Yazma (124b), SG-Yazma (992), NŞ (326, 327/1), NŞ-Özb (G.327/1), Külliyyat-Yazma2 (219), Külliyyat-Yazma-TB (202), Divan-Yazma (312).

su taşıtı, sal”// AŞ-Yazma (124b), SG-Yazma (900), DLT-Yazma (513), Hak.Tr1 (405), Tuv.Tr1 (90), Alt.Tr (148), Kzk.Tr1 (462), Krgz.Tr (630), Tatar.Tr (227), YUyg.Tr (338), Trkm.Tr1 (555), Moğ-Les (1031): Sal “sal”// Özb.Tr2: Sâl “sal” (433).

[Ġarāyibü ’ş-Şıġar’dan:]

Çomğalı kıymas kırukı ney dık süngeler eşk ara

Turfe kör kim baır-ı bî-pâyân ara salım budur³⁵

(چومغالی قویمس قوروق نی دیک سونکک لار اشک ارا

طرفه کور کیم بحر بی پایان ارا سالیم بودور)

→ **Sakıt** (سَقِیت) “yedi gezegenden biri olan Merih yıldızı”.

Örnekte geçen bu kelime, Sewit olmalıdır.

Doğrusu: **Sewit** (سَقِیت) “Venüs, Zühre yıldızı”// SG-Yazma: Sakıt (سَقِیت) “Merih yıldızı” (896) (FE kaynaklı madde)// KE-Yazma1: سَقِیت “Zühre” (32/95)// KE-Yazma2: سَقِیت “Zühre” (21v/66v)// DLT-Yazma: بَقَر سَقِیم “Merih” (461)// KB-Herat (16): “Venüs, Zühre yıldızı”; KB-Fergana (22): سَقِیت (KB: 135).

Örnek için Bk. **Buğday Başı**.

→ **Sergek** (سَرگَک) “uykusu hafif”. Örnekte geçen bu kelime, Sêrgek olmalıdır.

Doğrusu: **Sêrgek** (سَیرگَک)// AŞ-Yazma: Sergeg (سَرگَک) (/g/’ler ile) “tez uyanılan hafif uyku” (122b); سَیرگَک (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile) “uykudan belinleyip uyanma; göz çapaklanmak, gözü donmak” (128a)// SG-Yazma: سَیرگَک (/g/ üstün ile) “uykusuz; uykusuzluk” (974)// DLT-Yazma: سَرگَک “sarhoşluktan yalpalama” (410)// CC2: Sêrgek “uyanık, dikkatli, uykusu hafif” (810)// Hak.Tr1: Sirgek “dikkatli; uyanık, gözü açık” (436-437)// Tuv.Tr1: Sergek “uyanık, ayık; dinç, sağlam” (92)// Alt.Tr: Sergek “dinç; dikkatli; uyanık, gözü açık” (152)// Kzk.Tr1: Sergek “uykusu hafif, uyanık; dinç, çevik, canlı” (480)// Krgz.Tr: Sergek “canlı, uyanık; ihtiyatlı, dikkatli” (647)// Özb.Tr2: Sergäk “dikkatli, titiz, tedbirli, ihtiyatlı, uyanık, tetik” (423)// YUyg.Tr: Sergek “uyanık, gözü açık” (347)// Moğ-Les: Sere-/ Seri-

³⁵ dık| FE-Yazma, GS-Yazma (182): tēk (تیک). Bk. SG-Yazma (900), GS (141, 162/5), GS-Özb (G.158/5), Külliyyat-Yazma2 (55), Külliyyat-Yazma-TB (42), Divan-Yazma (165).

Serge-/ Sergü- “sezmek, uyanmak, ayılmak, kendine gelmek; canlanmak, dinçlenmek”; Sergeg “sezici, uyanık, dikkatli” (1069/1071).

[*Nevādirü’ş-Şebāb’dan:*]

Mèn öldüm nāledin nāz uyķusıdın yār açmas köz

Nè sūd andın ki hicrān şāmı bolğay közlerim sêrgek³⁶

(مین اولدوم ناله دین ناز اویقوسی دین یار آجمس کوز)

(نی سود آندین که هجران شامی بولغای کوزلاریم سیرکک)

→ **Şakırğan** (صَقْرَغَان) “Arapçada ‘Akke denilen bir kuşun adı, [saksağan]”.

Doğrusu: **Şakızğan** (صَقْرَزْغَان)// AŞ-Yazma: Sakızğan (ساقیزغان)
“saksağan” (123b)// SG-Yazma (93), LM (112, 830), LM-Özb (XII),
Külliyat-Yazma1 (637), Külliyyat-Yazma-TB (625), Hamse-Taşbasma
(100): Sakızğan// DLT-Yazma: Sağızğan/ Sağzığan “saksağan”
(258/220)// Hak.Tr1: Saashan “saksağan” (398)// Tuv.Tr1: Saaskan
“saksağan” (90)// Alt.Tr: Saŋıskan “saksağan” (149)// Kzk.Tr1:
Savısқан “saksağan” (473)// Krgz.Tr: Sağızğan “saksağan” (629)//
Tatar.Tr: Sayısқан “saksağan” (231)// Özb.Tr2: Zäğizğān “saksağan”
(517)// YUyg.Tr: Sêgizxan “saksağan” (349)// Moğ-Les: Şagacagay/
Şāzgay/ Sigacagay “saksağan” (1158)// BR2: ‘Akke (عگه) “saksağan”
(16).

→ **Şakırtğa** (صَاقِرْتْغَه) “sakırğa, kene”.

Doğrusu: **Şakırtğa** (صَاقِرْتْغَه)// SG-Yazma: Sağırtğa (ساغیرتقه)
(895) (FE kaynaklı madde)// DLT-Yazma: Sakırķu/ Saķarķu (245)// TZ-
Yazma: Şaķurğā/ Kışılıtıķı (56)// Hak.Tr1: Sağarthı/ Sağartış (402/464)//
Tuv.Tr1: Sargı (91)// Şor.Tr: Sartka (90)// Trkm.Tr1: Sakırtga (554).

³⁶ sêrgek| FE-Yazma, NŞ-Yazma (278): sergek (سرکک). Bk. AŞ-Yazma (122b/128a), SG-Yazma (974), NŞ (322, 323/5), NŞ-Özb (G.323/5), Külliyyat-Yazma2 (218), Külliyyat-Yazma-TB (202), Divan-Yazma (309).

4. Sonuç

Bu çalışmada, Ferāġi mahlaslı Muhammed bin Ziyā'u'd-dīn Hüseyin tarafından 1642'de İran'da Safevi şahı Şafī bin Şafī adına yazılan *Miftāhu'l-Luġat* adlı Türkçe-Farsça sözlük incelenmiştir. Bu sözlüğün biricik nüshası İran-Tahran Milli Kütüphanesi 5-19055 numarada saklanmaktadır. Bu eserdeki maddeler geniş Türk dili alanından seçilmiştir. Ancak örneklerin çoğu Nevāyī'nin eserlerinden özellikle de *Ġarāyibü's-Şıġar* adlı eserinden seçildiği için bu eseri Çaġatay Türkçesi Sözlüğü biçiminde adlandırmak mümkündür. Sözlük aynı zamanda 18. yüzyılda Mīrzā Mehdī Han Esterābādī tarafından yazılan *Senglah* sözlüğünün en önemli kaynağıdır. Sözlükte toplam madde sayısı 720'dir.

Diğer Çaġatay Türkçesi sözlüklerinde olduğu gibi bu sözlükte bazı yanlışlar bulunmaktadır. Bu çalışmada sözlükte yer alan yanlış veya yanlış olma ihtimali bulunan maddeler ve anlamlandırmalar ortaya konulmuş, Türkologları uzun zaman uğraştırıp yanılığa düşüren şüpheli sözcüklerin kaynakları belirtilerek bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bunların sayesinde sözlüklere giren birçok yanlışın düzeltilebileceğini düşünmekteyiz.

Maddeler veya anlamlandırmalarda yanlışlar olduğu gibi, maddelere tanık olarak getirilen örneklerde de yanlışlar bulunmaktadır. Ferġi'nin yanlışlarının bir kısmı Senglah'ta belirtilerek düzeltilmiştir. Ferġi'nin yanlışlarının bir kısmı Senglah'ta belirtilerek düzeltilmiştir. Bunların dışında El yazma mecmuasında sözlükten sonra Feraġi tarafından istinsah edilen GS-Yazma kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır.

Kısaltmalar

FE Ferāġi// **AŞ** Abuşka// **H.** hicri// **hük.** hüküm sürdüğü tarih// **Ktp.** Kütüphanesi// **nr.** Numara
öl. Ölümü// **s.** sayfa// **TDK** Türk Dil Kurumu

Kaynaklar

Abik, Ayşehan Deniz. 2006. *‘Alī Şīr Nevāyī Hamsetü'l-Mütehayyirīn*, Seçkin, Ankara. HM.
Abuşka, Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp., nr. 488/1 el yazması. AŞ-Yazma-H.

- Abuşka, Süleymaniye-Esad Efendi Ktp.*, nr. 3264 el yazması, *Tıpkıbasımı haz.*
M. S. Kaçalın 2011. Niyâzi: Nevâyî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar (el-Luğātu'n-Nevâiyye ve'l-İstişhādātu'l-Cağatâiyye), TDK, Ankara. AŞ-Yazma.
- Akdoğan, Yaşar 1999. *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*, Beşir, İstanbul. Azb.Tr1.
- 'Alî-şîr Nevâyî. 20 cilt. 1987-2003. Özbekistan SSR Fenler Akademiyası, Taşkent. Eser-Özb.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Dîvân-ı Ğazaliyyât-ı Nevâyî*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 15229 el yazması. Divan-Yazma.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Ğarâyibü's-Şîğar*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/2 el yazması. GS-Yazma.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Ğarâyibü's-Şîğar*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/2 el yazması. NŞ-Yazma.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Ĥamse-yi Emîr 'Alî-şîr Nevâyî*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 214629 taş basması. Hamse-Taşbasma.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Külliyât-ı Nevâyî*, cilt I, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 316 el yazması. Külliyyat-Yazma 1.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Külliyât-ı Nevâyî*, cilt II, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 317 el yazması. Külliyyat-Yazma 2.
- 'Alî-şîr Nevâyî, *Külliyât-ı Nevâyî*, Tebriz-Milli Ktp., nr. 3582 el yazması. Külliyyat-Yazma-TB
- Altay, Nurullah. 1386. *Özbek Tili Sözlüğü*, Global Partners, Afganiztan. Özb.Tr3.
- Argunşah, M., Güner, G. 2015. *Codex Cumanicus*, Kesit, İstanbul. CC2.
- Arıkoğlu, E., Kuular, K. 2003. *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Tuv.Tr1.
- Arıkoğlu, Ekrem. 2005. *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ, Ankara. Hak.Tr1.
- Boeschoten, H. E., O'kane, J. 2015. *Al-Rabghūzī The Stories of the Prophets Qışaş al-Anbiyā': An Eastern Turkish Version (Second Edition)*, Brill, Leiden-Boston. KE.
- Borovkov, A. K. 1961. Bedā'i' Al-Luğat: Slovar Ṭālī' Īmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil, Moskova (*Tıpkıbasım*: Petersburg (Leningrad) Devlet Kitaplığı Ĥanıkova koleksiyonu nr. 35 el yazması). BL-Yazma.

- Caferoğlu, Ahmet. 1984. “Çaġatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri”, *Türk Dili Tarihi*, II. cilt, Enderun, İstanbul, s. 195-229.
- Clauson, Sir Gerard. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversitesi, London.
- Dehhuda, Ali Ekber. Ş.1377. *Lügat-Name-yi Dehhuda*, Müessese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran. Dehhuda.
- Dinçer, Leman. 1970. *Luṭfī Kitāb-ı Gül Nevruz*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul. GN1.
- Doerfer, Gerhard. 1963-1975. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*, Band I-IV, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden. Doerfer.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-yi Terākime*, *Özbek Bilimler Akademisi, Doġu Elyazmaları Enstitüsü*, nr. 171 el yazması, *Tıpkıbasımı haz.* Zuhal Kargı Ölmez (1996), Ebulgazi Bahadır Han: *Şecere-i Terākime* (Türkmenlerin Soykütüğü), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara. ŞT-Yazma
- Efendioğlu, Süleyman. 2019. *Mevlânâ Luṭfî: Gül ü Nevruz*, Eser, Erzurum. GN2
- Eren, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro, Ankara.
- Eren, Hasan. 2010. *Sırça Köşkte*, TDK, Ankara.
- Et-Tuhfetü’z-Zekiyye fi’l-Luġati’t-Türkiyye*, İstanbul Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi Bölümü, nr. 3092 el yazması. TZ-Yazma.
- Fuzûlî. 1315. *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, Horşid Matbaası. Fuzuli-Divan.
- Fuzûlî, *Dîvân-ı Fuzûlî*, Tahran-Mecelis Ktp., nr. 1561 (Sebt nr. 128905) el yazması. Fuzuli-Yazma1.
- Fuzûlî, *Kitâb-ı Fuzûlî*, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 1370 el yazması. Fuzuli-Yazma2.
- Fuzûlî, *Kitâb-ı Fuzûlî*, Tahran-Mecelis Ktp., nr. 422864 el yazması. Fuzuli-Yazma3.
- Gözütok, Avni. 2008. *Haydar Tilbe: Mahzenü’l-Esrâr*, Fenomen, Erzurum. ME; *Tıpkıbasım: Topkapı Sarayı, Evrak Hazinesi Bl.* Ktp., nr. 1460 el yazması. ME-Yazma.
- Grönbech, K. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus’un Türkçe Sözlük Dizini*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara. CC1.
- Gül ü Nevruz*, *British Museum* Ktp., nr. Add MS 7914 el yazması. GN-Yazma2.
- Gül ü Nevruz*, *Süleymaniye-Laleli* Ktp., nr. 1911 el yazması. GN-Yazma1.

- Gül ü Nevruz, Viyana*, nr. 649 el yazması. GN-Yazma3.
- Gürsoy, E., Duranlı, N. M. 1999. *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara. Alt.Tr.
- Hamzayev, M. Ya. 1962. *Türkmen Diliniň Sözlügi*, Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Aşgabat. Trkm.Tr2.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Fergana Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez*(2013), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Fergana.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Herat Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez*(2014), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Herat.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Kahire Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez*(2014), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Kahire.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat (2008), 2. basım, Kabalcı, İstanbul. KB.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, British Museum Ktp.*, nr. Add MS 7914 el yazması. ME-Yazma4.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Fatih-Millet Ktp.*, nr. 951 el yazması. ME-Yazma2.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Fransa-Milli (Paris Bibliotheque Nationale) Ktp.*, nr. 978 el yazması. ME-Yazma3.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Süleymaniye-Ayasofya Ktp.*, nr. 4757 el yazması. ME-Yazma7.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Süleymaniye-Esad Efendi Ktp.*, nr. 2578 el yazması. ME-Yazma8
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Tahrân-Meclis Ktp.*, nr. 13524 (Sebt nr. 86685) el yazması. ME-Yazma6.
- Haydar Têlbe, *Mağzenü'l-Esrâr, Tebriz-Milli Ktp.*, nr. 1485 el yazması. ME-Yazma5.
- Karaörs, Metin. 2006. *‘Alî Şîr Nevâyî: Nevâdirü’ş-Şebâb*, TDK, Ankara. NŞ.
- Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lugâti’t-Türk*, İstanbul-Millet Ktp., nr. 4189 el yazması. DLT-Yazma.
- Kaya, Önal. 1996. *‘Alî Şîr Nevâyî: Fevâidü'l-Kiber*, TDK, Ankara. FK.
- Koç, Kenan, Bayniyazov, Aybek, Başkapan, Vehbi (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ, Ankara. Kzk.Tr1.
- Kut, Günay. 2003. *‘Alî Şîr Nevâyî Ğarâ’ibü’ş-Şığar: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, TDK, Ankara. GS.
- Lessing, Ferdinand. 2003. *Moğolca-Türkçe Sözlük*, cilt I-II, çev. Günay Karaağaç, TDK, Ankara. Moğ-Les.

- Magrufova, Z. M. 1981. *Özbek Tilining İzahlı lugati*, cilt I-II, Moskova. Özb.Tr4.
- Mīrzā Mehdī Ĥan Esterābādī, *Senglah*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1141 el yazması. SG-Yazma.
- Mīrzā Mehdī Ĥan Esterābādī, *Senglah*, Kum-Feyziye Medresesi Ktp., nr.10/2 el yazması. SG-Yazma-K.
- Muhammed bin Ziyāu'd-dīn el-Ĥüseynī Ferāġī, *Miftāhu'l-Luġat*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/1 el yazması. FE-Yazma.
- Muhammed Pādşāh, Münşī, *Anendrac*, cilt I-III, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 3938-3940 taş basması. Anendrac.
- Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizī, *Burhan-ı Katı*, cilt I-V, haz. Muhammed Muin (Ş.1342), İbn-i Sina Kitabçısı, Tahran. BR1.
- Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizī, *Burhân-ı Katı*, çev. Mütercim Âsım Efendi, haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs. 2000. TDK, Ankara. BR2.
- Müttaki, N.M., *Fergeng-i Sina: Türkmeni be Farsi*, İran/Gümiş-depe. Trkm.Tr3.
- Nāşīru'd-dīn Rabġuzī, *Qışaşı'l-Enbiyā*, *British Museum* Ktp., nr. Add. 7851 el yazması, *Tipkibasımı* haz. Aysu Ata. 2019. Qışaşı'l-Enbiyā, TDK, Ankara. KE-Yazma2.
- Nāşīru'd-dīn Rabġuzī, *Qışaşı'l-Enbiyā*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 2132 el yazması. KE-Yazma1
- Naşīrī, Abdu'l-Cemīl, *Kitāb-ı Türkī*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 8336 el yazması. NS-Yazma
- Necip, Emir Necipoviç. 2008. *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*, çev. İklil Kurban, 2. baskı, TDK, Ankara. YUyg.Tr
- Nemeth, Gyula. 1990. *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara. Kmk.Tr
- Orucov, Aliheyder. 2006. *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüġeti*, cilt I-IV, Şerq-Qerb, Bakı. Azb.Tr2
- Ölmez, M. 2007. *Tuvacanın Sözvarlığı*, Harrassowitz Verlag Wiesbaden. Tuv.Tr2
- Öner, Mustafa. 2009. *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Tatar.Tr
- Özönder, Sema Barutçu. 2011. Alī Şīr Nevāyī: *Muḥākemetü'l-Luġateyn* (İki Dilin Muhakemesi), 2. baskı, TDK, Ankara (*Tipkibasım: Topkapı Sarayı, Revan* Ktp., nr. 808 el yazması). MU-Yazma
- Rahimi, Farhad. 2014. "Çaġatay Türkçesi Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies*, 9 (3), Ankara, s. 1157-1218.

2017. “İran Kitaplıklarında Bulunan Çağatay Türkçesi Sözlükleri”, *Teke Dergisi*, Sayı: 6/4, s. 2067-2079.
2018. *Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ, Ankara.
- 2018a. “Çağatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/1, s. 69-104.
- 2018b. “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/2, s. 663-704.
- 2018c. “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözcük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/3, s. 1472-1499.
2019. “Abuşka Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/3, s. 1293-1312.
2019. “Fethali Kaçar’ın Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/1, s. 53-92.
2020. “Bedâyi’u’l-Lügat Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı 3, s. 412-426.
2020. “Senglah Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 9/2, s. 530-552.
2021. “Ferağî’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/4, s. 393-406.
2021. “Ferheng-i Vassaf’taki Yanlışlar Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/2, s. 162-170.
2021. “Kitab-ı Türkî (Ferheng-i Nasîrî) Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/1, s. 36-43.
2021. *Ferağî’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara.
2022. “Sözcük ve Sözlük Bilimi Açısından Ferağî’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü”, *Turkish Studies - Languages*, 17 (2), Ankara, s. 623-659.
2022. *Nezrali’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü (Giriş-Metin-İnceleme-Notlar-Dizin)*, TDK, Ankara.
2023. “Nezrali’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 4/1, s. 1-37.
2023. “Nezrali’nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Değerlendirilmesi”, *Oltın bitiglar*, Sayı: 1, s. 92-150.
2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çağatayi Be Farsi-yi Miftahu’l-Lügât-i Ferağî*. Tebriz: Ahter.

- _____. 2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çaġatayi Be Farsi-yi Nezrali*, Tebriz: Ahter.
- Räsänen, M. 1969., *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen*, Helsinki.
- Reşîde'd-dîn Fazlu'llâh Hemedânî, *Câmiu't-Tevârîh*, cilt I-IV, hzl. Muhammed Revşen, Mustafa Musevi (Ş.1373), Elbüruz, Tahran. CT.
- Sabir, Muhammed. 1961. *Ali Şîr Nevâî'nin İlk Mesnevisi Hayretü'l-Ebrar Hakkında Araştırmalar: Edisyon Kritik-İmlâ-Dil Hususiyetleri ve Lügatçe*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Türkiyat Enstitüsü nüshası). HE.
- Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak, O. A. 2003. *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*, Brill, Leiden/Boston.
- Şavk, Ülkü Çelik. 2011. *'Ali Şîr Nevayî: Leylî vü Mecnûn*, 2. baskı, TDK, Ankara. LM.
- Tannagaşeva, Nadejda N. Kurpeşko, Akalın, Şükrü Haluk. 1995. *Şor Sözlüğü*, Çukurova Üniversitesi, Adana. Şor.Tr.
- Tavkul, U. 2000. *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Mlk.Tr.
- TDK. 1993. *Derleme Sözlüğü*, cilt I-IX, 2. baskı, TDK, Ankara. Derleme.
- TDK. 2011. *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara. Tr.Tr.
- Tekin, Gönül Alpay. 1994. *'Alî Şîr Nevâyî Ferhâd ü Şîrîn: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara. FŞ.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S. 1995. *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ankara. Trkm.Tr1.
- Temir, Ahmet. 1986. *Moġolların Gizli Tarihi*, 2. baskı, TTK, Ankara. MGT.
- Tören, Hatice. 2001. *'Alî Şîr Nevâyî Sedde-i İskenderî: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara. Sİ.
- Türkay, Kaya. 2002. *'Alî Şîr Nevâyî: Bedâyi'u'l-Vasâ' Üçünçü Dîvân*, TDK, Ankara. BV.
- Üşenmez, Emek. 2016. *Özbekçe-Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı, Eskişehir. Özb.Tr2.
- Vasiliev, Yuriy. 1995. *Türkçe-Sahaca sözlük*, TDK, Ankara. Yak.Tr.
- Yaman, E., Mahmud, N. 1998. *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK, Ankara. Özb.Tr1.
- Yudahin, K. 1988. *Kırgız Sözlüğü*, çev. Abdullah Taymas, TDK, Ankara. Krgz.Tr.

On the Mistakes of Feraġi Dictionary

Dr. Farhat Rahimi¹

Abstract

Many Chagatai Turkish dictionaries have been edited in every corner of the world to understand the works of ‘Alī Šīr Nevāyī. One of these is the Chagatai Turkish-Persian dictionary of Muḥammed bin Ziyā’u’d-dīn Ḥüseynī, with the pseudonym Ferāġī, named Miftāḥu’l-Luġat written in the name of the Safavid sultan Şafī bin Şafī in the field of Iran in the 17th century. This work, with the total number of entries being 720, was published by Farhad Rahimi in Türkiye in 2021 and in Iran in 2024. The entries in this work have been selected from the broad field of Turkish language. However, since he chose most of the examples from Nevāyī’s works, especially from his work called *Ġarāyibü’ş-Şıġar*, it would not be wrong to name this work as Chagatai Turkish dictionary. The only copy of this work, written in 1642, is kept in the Iran-Tehran National Library, number 5-19055. These dictionaries, which were generally written in the Ottoman Empire, Iran, Azerbaijan, Khorasan, India or Turkestan and have great value for the history of the development of the Turkish language, have formed a school of lexicography. These dictionaries, in Caferoğlu’s words, unfortunately are not free from errors. There are such errors in Feraġi Dictionary, as in all written dictionaries. The aim of this study was to identify such errors.

Key words: *Nevāyī, Chagatai Turkish, Lexicography, Chagatai Turkish Dictionaries, Iran, Safavids, Miftāḥu’l-Luġat, Feraġi, 17th century.*

References

- Abik, Ayşehan Deniz. 2006. *‘Alī Šīr Nevāyī Hamsetü’l-Müteḥayyirīn*, Seçkin, Ankara. HM.
- Abuşka*, Kum-Hüccetiye Medresesi Ktp., nr. 488/1 el yazması. AŞ-Yazma-H.
- Abuşka*, *Süleymaniye-Esad Efendi Ktp.*, nr. 3264 el yazması, *Tıpkıbasımı haz.*
- M. S. Kaçalın 2011. Niyāzi: Nevāyī’nin Sözləri ve Çaġatayca

¹ Dr. Farhad Rahimi – Doctor of Philological Sciences, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: farhad_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

For citation: Farhad Rahimi. 2024. “On the Mistakes of Feraġi Dictionary”. *Golden scripts* 4: 123 – 160.

- Tanıklar (el-Luġātu'n-Nevāiyye ve'l-İstiḥādātu'l-Caġātāiyye), TDK, Ankara. AŞ-Yazma.
- Akdoğan, Yaşar 1999. *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*, Beşir, İstanbul. Azb.Tr1.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, 20 cilt. 1987-2003. Özbekistan SSR Fenler Akademiyası, Taşkent. Eser-Özb.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Dīvān-ı Ġazaliyyāt-ı Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 15229 el yazması. Divan-Yazma.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Ġarāyibü's-Şıġar*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/2 el yazması. GS-Yazma.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Ġarāyibü's-Şıġar*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/2 el yazması. NŞ-Yazma.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Ĥamse-yi Emīr ‘Alī-şīr Nevāyī*, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 214629 taş basması. Hamse-Taşbasma.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt I, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 316 el yazması. Külliyyat-Yazma 1.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Külliyāt-ı Nevāyī*, cilt II, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 317 el yazması. Külliyyat-Yazma 2.
- ‘Alī-şīr Nevāyī, *Külliyāt-ı Nevāyī*, Tebriz-Milli Ktp., nr. 3582 el yazması. Külliyyat-Yazma-TB
- Altay, Nurullah. 1386. *Özbek Tili Sözlüğü*, Global Partners, Afganiztan. Özb.Tr3.
- Argunşah, M., Güner, G. 2015. *Codex Cumanicus*, Kesit, İstanbul. CC2.
- Arıkoğlu, E., Kuular, K. 2003. *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Tuv.Tr1.
- Arıkoğlu, Ekrem. 2005. *Örneklili Hakasça-Türkçe Sözlük*, Akçağ, Ankara. Hak.Tr1.
- Boeschoten, H. E., O’kane, J. 2015. *Al-Rabghūzī The Stories of the Prophets Qışaş al-Anbiyā’: An Eastern Turkish Version (Second Edition)*, Brill, Leiden-Boston. KE.
- Borovkov, A. K. 1961. Bedā’i’ Al-Luġat: Slovar Ṭālī’ Ġmānī Geratskogo K Soçineniyam Alişera Navoi, Akademiya Nauk SSSR İnstitut Narodov Azil, Moskova (*Tipkibasım: Petersburg (Leningrad) Devlet Kitaplığı Ĥanıkova koleksiyonu nr. 35 el yazması*). BL-Yazma.
- Caferoğlu, Ahmet. 1984. “Çaġatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri”, *Türk Dili Tarihi*, II. cilt, Enderun, İstanbul, s. 195-229.

- Clauson, Sir Gerard. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford Üniversitesi, London.
- Dehhuda, Ali Ekber. Ş.1377. *Lügat-Name-yi Dehhuda*, Müessesese-yi Çap ve İntilarat-ı Danişgah-ı Tahran, Tahran. Dehhuda.
- Dinçer, Leman. 1970. *Luṭfî Kitāb-ı Gül Nevrûz*, Yayınlanmamış Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul. GN1.
- Doerfer, Gerhard. 1963-1975. *Türkische und Mongolische Elemente im Nuepersischen*, Band I-IV, Franz Steiner Verlag GMBH, Wiesbaden. Doerfer.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-yi Terākime, Özbek Bilimler Akademisi, Doğu Elyazmaları Enstitüsü*, nr. 171 el yazması, *Tıpkıbasımı haz.* Zuhal Kargı Ölmez (1996), Ebulgazi Bahadır Han: Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü), Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3, Ankara. ŞT-Yazma
- Efendioğlu, Süleyman. 2019. *Mevlânâ Luṭfî: Gül ü Nevrûz*, Eser, Erzurum. GN2
- Eren, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro, Ankara.
- Eren, Hasan. 2010. *Sırça Köşkte*, TDK, Ankara.
- Et-Tuḥfetü’z-Zekiyye fi’l-Luġati’t-Türkiyye*, İstanbul Beyazıt Ktp. Veliyüddin Efendi Bölümü, nr. 3092 el yazması. TZ-Yazma.
- Fuzûlî. 1315. *Külliyyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, Horşid Matbaası. Fuzuli-Divan.
- Fuzûlî, *Dîvân-ı Fuzûlî*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 1561 (Sebt nr. 128905) el yazması. Fuzuli-Yazma1.
- Fuzûlî, *Kitāb-ı Fuzûlî*, Fransa-Milli (*Paris Bibliothque Nationale*) Ktp., nr. 1370 el yazması. Fuzuli-Yazma2.
- Fuzûlî, *Kitāb-ı Fuzûlî*, Tahran-Meclis Ktp., nr. 422864 el yazması. Fuzuli-Yazma3.
- Gözütok, Avni. 2008. *Haydar Tilbe: Mahzenü’l-Esrâr*, Fenomen, Erzurum. ME; *Tıpkıbasım: Topkapı Sarayı, Evrak Hazinesi Bl.* Ktp., nr. 1460 el yazması. ME-Yazma.
- Grönbech, K. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü: Codex Cumanicus’un Türkçe Sözlük Dizini*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara. CC1.
- Gül ü Nevrûz*, *British Museum* Ktp., nr. Add MS 7914 el yazması. GN-Yazma2.
- Gül ü Nevrûz*, *Süleymaniye-Laleli* Ktp., nr. 1911 el yazması. GN-Yazma1.
- Gül ü Nevrûz*, *Viyana*, nr. 649 el yazması. GN-Yazma3.

- Gürsoy, E., Duranlı, N. M. 1999. *Altayca-Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara. Alt.Tr.
- Hamzayev, M. Ya. 1962. *Türkmen Diliniġ Sözlüġi*, Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası, Aşġabat. Trkm.Tr2.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Fergana Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez* (2013), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Fergana.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Herat Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez* (2014), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Herat.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig Kahire Nüshası, Tıpkıbasımı haz. Emek Üşenmez* (2014), Akademik Kitaplar, İstanbul. KB-Kahire.
- Has Hacib, Yusuf, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşit Rahmeti Arat (2008), 2. basım, Kabalcı, İstanbul. KB.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, British Museum Ktp.*, nr. Add MS 7914 el yazması. ME-Yazma4.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Fatih-Millet Ktp.*, nr. 951 el yazması. ME-Yazma2.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Fransa-Milli (Paris Bibliothque Nationale) Ktp.*, nr. 978 el yazması. ME-Yazma3.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Süleymaniye-Ayasofya Ktp.*, nr. 4757 el yazması. ME-Yazma7.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Süleymaniye-Esad Efendi Ktp.*, nr. 2578 el yazması. ME-Yazma8.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Tahran-Meclis Ktp.*, nr. 13524 (Sebt nr. 86685) el yazması. ME-Yazma6.
- Haydar Têlbe, *Maġzenü'l-Esrâr, Tebriz-Milli Ktp.*, nr. 1485 el yazması. ME-Yazma5.
- Karaörs, Metin. 2006. *‘Alî Şîr Nevâyî: Nevâdirü’ş-Şebâb*, TDK, Ankara. NŞ.
- Kâşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lugâti’t-Türk*, İstanbul-Millet Ktp., nr. 4189 el yazması. DLT-Yazma.
- Kaya, Önal. 1996. *‘Alî Şîr Nevâyî: Fevâidü’l-Kiber*, TDK, Ankara. FK.
- Koç, Kenan, Bayniyazov, Aybek, Başkapan, Vehbi (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ, Ankara. Kzk.Tr1.
- Kut, Günay. 2003. *‘Alî Şîr Nevâyî Ġarâ’ibü’ş-Şîgar: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, TDK, Ankara. GS.
- Lessing, Ferdinand. 2003. *Moġolca-Türkçe Sözlük*, cilt I-II, çev. Günay Karaağaç, TDK, Ankara. Moġ-Les.

- Magrufova, Z. M. 1981. *Özbek Tilining İzahlı lügati*, cilt I-II, Moskova. Özb.Tr4.
- Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī, *Senglah*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. F-1141 el yazması. SG-Yazma.
- Mīrzā Mehdī Ḥan Esterābādī, *Senglah*, Kum-Feyziye Medresesi Ktp., nr.10/2 el yazması. SG-Yazma-K.
- Muḥammed bin Ziyāu'd-dīn el-Ḥüseynī Ferāġī, *Miftāḥu'l-Luġat*, İran-Tahran Milli Ktp., nr. 5-19055/1 el yazması. FE-Yazma.
- Muḥammed Pādšāh, Münşī, *Anendrac*, cilt I-III, İran-Tahran Meclis Ktp., nr. 3938-3940 taş basması. Anendrac.
- Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhan-ı Katı*, cilt I-V, haz. Muhammed Muin (Ş.1342), İbn-i Sina Kitabçısı, Tahran. BR1.
- Muhammed Hüseyin Bin Halef-i Tebrizî, *Burhân-ı Katı*, çev. Mütercim Âsım Efendi, haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs. 2000. TDK, Ankara. BR2.
- Müttaki, N.M., *Fergeng-i Sina: Türkmeni be Farsi*, İran/Gümiş-depe. Trkm.Tr3.
- Nāşīru'd-dīn Rabġuzī, *Qışaşı'l-Enbiyā*, *British Museum* Ktp., nr. Add. 7851 el yazması, *Tipkibasımı* haz. Aysu Ata. 2019. Qışaşı'l-Enbiyā, TDK, Ankara. KE-Yazma2.
- Nāşīru'd-dīn Rabġuzī, *Qışaşı'l-Enbiyā*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 2132 el yazması. KE-Yazma1
- Naşīrī, Abdu'l-Cemīl, *Kitāb-ı Türkī*, Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp., nr. 8336 el yazması. NS-Yazma
- Necip, Emir Necipoviç. 2008. *Yeni Uygur Türkçesi sözlüğü*, çev. İklil Kurban, 2. baskı, TDK, Ankara. YUyg.Tr
- Nemeth, Gyula. 1990. *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü*, çev. Kemal Aytaç, Kültür Bakanlığı, Ankara. Kmk.Tr
- Orucov, Aliheyder. 2006. *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lüġeti*, cilt I-IV, Şerq-Qerb, Bakı. Azb.Tr2
- Ölmez, M. 2007. *Tuvacanın Sözcük Varlığı*, Harrassowitz Verlag Wiesbaden. Tuv.Tr2
- Öner, Mustafa. 2009. *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Tatar.Tr
- Özönder, Sema Barutçu. 2011. Alī Şīr Nevāyī: *Muḥākemetü'l-Luġateyn* (İki Dilin Muhakemesi), 2. baskı, TDK, Ankara (*Tipkibasım: Topkapı Sarayı, Revan* Ktp., nr. 808 el yazması). MU-Yazma
- Rahimi, Farhad. 2014. "Çaġatay Türkçesi Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Turkish Studies*, 9 (3), Ankara, s. 1157-1218.

2017. “İran Kitaplıklarında Bulunan Çaġatay Türkçesi Sözlükleri”, *Teke Dergisi*, Sayı: 6/4, s. 2067-2079.
2018. *Fethali Kaçar’ın Çaġatay Türkçesi Sözlüğü*, Akçaġ, Ankara.
- 2018a. “Çaġatay Türkçesi Sözlükleri Bibliyografyası”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/1, s. 69-104.
- 2018b. “Fethali Kaçar’ın Çaġatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/2, s. 663-704.
- 2018c. “Fethali Kaçar’ın Çaġatay Türkçesi Sözlüğünün Sözcük Bilimi Açısından Deġerlendirilmesi”, *Teke Dergisi*, Sayı: 7/3, s. 1472-1499.
2019. “Abuşka Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/3, s. 1293-1312.
2019. “Fethali Kaçar’ın Çaġatay Türkçesi Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Deġerlendirilmesi”, *Teke Dergisi*, Sayı: 8/1, s. 53-92.
2020. “Bedâyi’u’l-Lügat Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 17, Sayı 3, s. 412-426.
2020. “Senglah Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Teke Dergisi*, Sayı: 9/2, s. 530-552.
2021. “Feraġi’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/4, s. 393-406.
2021. “Ferheng-i Vassaf’taki Yanlışlar Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/2, s. 162-170.
2021. “Kitab-ı Türkî (Ferheng-i Nasîrî) Sözlüğündeki Yanlışlar Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 2/1, s. 36-43.
2021. *Feraġi’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara.
2022. “Sözcük ve Sözlük Bilimi Açısından Feraġi’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü”, *Turkish Studies - Languages*, 17 (2), Ankara, s. 623-659.
2022. *Nezrali’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü (Giriş-Metin-İnceleme-Notlar-Dizin)*, TDK, Ankara.
2023. “Nezrali’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğü Üzerine”, *Bugu Dergisi*, Sayı: 4/1, s. 1-37.
2023. “Nezrali’nin Çaġatay Türkçesi Sözlüğünün Deġerlendirilmesi”, *Oltin bitiglar*, Sayı: 1, s. 92-150.
2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çaġatayi Be Farsi-yi Miftahu’l-Lügât-i Feraġi*. Tebriz: Ahter.

- _____. 2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çağatayi Be Farsi-yi Nezrali*, Tebriz: Ahter.
- Räsänen, M. 1969., *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen*, Helsinki.
- Reşîde'd-dîn Fazlu'llâh Hemedânî, *Câmiu't-Tevârîh*, cilt I-IV, hzl. Muhammed Revşen, Mustafa Musevi (Ş.1373), Elbûrz, Tahrân. CT.
- Sabir, Muhammed. 1961. *Ali Şîr Nevâî'nin İlk Mesnevisi Hayretü'l-Ebrar Hakkında Araştırmalar: Edisyon Kritik-İmlâ-Dil Hususiyetleri ve Lügatçe*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (Türkiyat Enstitüsü nüshası). HE.
- Starostin, S. A., Dybo, A. V., Mudrak, O. A. 2003. *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*, Brill, Leiden/Boston.
- Şavk, Ülkü Çelik. 2011. *'Ali Şîr Nevâyî: Leylî vü Mecnûn*, 2. baskı, TDK, Ankara. LM.
- Tannagaşeva, Nadejda N. Kurpeşko, Akalın, Şükrü Haluk. 1995. *Şor Sözlüğü*, Çukurova Üniversitesi, Adana. Şor.Tr.
- Tavkul, U. 2000. *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, TDK, Ankara. Mlk.Tr.
- TDK. 1993. *Derleme Sözlüğü*, cilt I-IX, 2. baskı, TDK, Ankara. Derleme.
- TDK. 2011. *Türkçe Sözlük*, TDK, Ankara. Tr.Tr.
- Tekin, Gönül Alpay. 1994. *'Alî Şîr Nevâyî Ferhâd ü Şîrîn: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara. FŞ.
- Tekin, T., Ölmez, M., Ceylan, E., Ölmez, Z., Eker, S. 1995. *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 18, Ankara. Trkm.Tr1.
- Temir, Ahmet. 1986. *Moğolların Gizli Tarihi*, 2. baskı, TTK, Ankara. MGT.
- Tören, Hatice. 2001. *'Alî Şîr Nevâyî Sedde-i İskenderî: İnceleme-Metin*, TDK, Ankara. Sİ.
- Türkay, Kaya. 2002. *'Alî Şîr Nevâyî: Bedâyi'u'l-Vasâ' Üçünçü Dîvân*, TDK, Ankara. BV.
- Üşenmez, Emek. 2016. *Özbekçe-Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı, Eskişehir. Özb.Tr2.
- Vasiliev, Yuriy. 1995. *Türkçe-Sahaca sözlük*, TDK, Ankara. Yak.Tr.
- Yaman, E., Mahmud, N. 1998. *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK, Ankara. Özb.Tr1.
- Yudahin, K. 1988. *Kırgız Sözlüğü*, çev. Abdullah Taymas, TDK, Ankara. Krgz.Tr.